ცისკარი.

1869

მარტი.

წელიწადი მეცამეტე.

წოდება თხზულებათა:

1, — სიტყვა, საყოველთაოდ საუწყებელი წიგნთა ქართულთა ბეჭედისა გამო. — პლატონ იესელიანისა.

2. — დედა და შვილი (ლექსი) ივ. კერესელიძისა.

3. — შეერთება საქართველოსი რუსეთთან (დაბეჭდა ბატონის შვილისაგან და დარია დედოფლისაგან იმპერატორ ალექსანდრე პირველთან მიწერილი წიგნები — საქართველოს რუსეთთან შეერთების საქმე ყელასა მიეცა ლოსუდარსტვენნის ხოვეტში გასაშინჯავათ. — იმპერატორი ალექსანდრე 1 უარობს საქართველოს შეერთებას თავის საბრძანებელთან. — რესკრიპტი კნორინლისათვს მიცემული და იმისი გაგზავნა საქართველოში. პეტერბურღში მოს ვლა გაგზავნილ პირთა და იმათი თხოვნა. შემოსწერები საქართველოში მომხდარები.) თ. ლეონიდ ბარათაშვილისა.

4. — ცხოვრება მეფის გიორგის მეათცამეტისა, — პლატონ იესელიანისა. 5. — რამ დამალონა? [ლექსი] ალ. აკოფოვისა

6. — საყდრის ახლოს თარის დაკვრა, — იოსებ ელიოზოვისა

7. — საქალო გიმნაზია ტფილისში. 8. — 1869 წლის ცისკარზედ კელის მომწერთა სია. —

ტ. ფ ი ლ ი ს ს.

კერესელიძის ტიპოგრაფიაში.

13.

სიტყვა

საყოველთაოდ საუწყებელი, წიგნთა ქართულთა ბეჭდისა-გამო.

მეცნიერნი ევროპისა, ჰყუსლრიან ძუსლთა და მამა-პაპათა თჳსთა, დაუდეგნელობასა წიგნთა-გამო, რომელნიცა ანუ არა ჰსწერეს, ანუ არა-დაიცუსს დაწერილნი მომაეალთა დროთა-თჳს. ქართუსლთა მწერლობა ძუსლი, წინათ ქრისტესსა წყობილი და ქრისტიანობისა შემდგომად განერცელებული, არ არის დასაკარგაეი. ენა ქართუსლთა, ეკლესიისათჳს ქრისტესსა შემზადებული უმეტეს და უკეთესად რომაელთა ანუ ლათინთა ენისა, არის ლირსი გაფრთხილებით დაცჳსა. ენამან ამან დაბადა ენა რუსთაველისა, შაეთელისა, ჩახრუხაძისა და ქართუსლთა წმინდათა მამათა ცხოვრებისა, ალმწერელთა. ეითარცა მცოდნე, ეიტყჳ გაბედჳთ, ლათინთა ენისა, ბერძულისა და რუსულისა, ეითარცა მთაეართა ენათა, ორთა დიდთა ეკლესიათათჳს შემზადებულთა, რომელ, ენა ქართუსლთა მრაველით უმცირესი ბერ-

ძულისა, არის მრაკლით უმალლესი ორთა სხუათა, მხოლოდ ეკკლესიურისა მწერლობისა-გამო, სხუანი, საერონი მწერლობისა წიგნნი, იწერებოდენ არა ეგოდენ ძლიერითა და ტკბილითა კალმითა; და რომელთაცა მოაწიეს დროთა ჩუენთადმი, აღმოჩნდენ ესენი ადგილ-ადგილ შეცუალილად მათგან, რომელნიცა გარდაჰსწერდენ მათ.

ქართქუსლთა ქუსყანისა ოხრებამან მტერთაგან სარწმუნოებისა მათისა და მეფობისა, დაგვკარგა მრავალი წიგნი. დღესაცა ეეძებთ და ეერღა ეჰპოვებთ წიგნთა მათ, რომელთაცა მოიხსენებენ არსენი, კათოლიკოსი ანტონი, ბესარიონ, ვახტანგ, ვახუშტი და სხუანი. ეეძიებ და ეერღა ეჰპოვებ მათ, რომელნიცა მინახავან და წარმოეთხაეს ბოდბელთან, რუსთუსლთან და სხუსებთან.

მოადგილე კელმწიფე იმპერატორისა აქა ქუსყანასა ჩუენსა, მ. ს. ეორონცოვი, ეითარცა მეცენატე ქართუსლთა ენისა და მწიგნობრობისა და უმეტეს ერცლად მხედუსლი კაცთა ნათესავისა მნიშუნელობისა, ზრუნვდა, რათა არა-დაკარგულ იყუნენ წიგნნი და მწერლობა მის მცირედისა ქართუსლთა ერისა, რომელიცა იყო ძუსლად მეფობითისა პატიესისა მექონე და ქრისტიანობისა გამო ზღუდე მტკიცე პირის პირ მაჰმადიანობისა, აზიისა ჩამყლაპავისა და წამ-მუსურელისა.

ამან, აზიისა და ევროპისა შორს მხედუსლმან კაცმან, დასაცუსლად ქართუსლთა სახელისა და პატიესად ენისა მათისა

ძეულისა, ინება და ბრძანა დაბეჭდვთ ქართულთა წიგნთა, არა დაეკარგოს კაცთა ნათესავსა საუნჯე გონებისა უნჯად ისტორიისა და მოსახმარად მეცნიერთა ევროპისა, რომელნიცა დიდისა მეცადინებითა ეძიებენ და ჰპოულებენ ესე ვითართა ჩინეთსა, იაპონიაში, ინდოეთსა, არაბთა-შორის, აბისსინიაში და სხვათა ადგილთა.

ესრეთ სურვლისა თვისისა ალსრულებისა, წყურვლით, ნამდვილ წყურვლით, — თქმასა ამას ჩემსა ადვილად გაიგებენ მედროვენი მისნი, მასთან დაახლოებულნი, — მოწადინემან ალმირჩია მე. განმხნეებულმან მისგან, მისისავე ხარჯითა და ბრძანებითა დავბეჭდე 5 წიგნი:

1.) დ ი დ-მ ო ს ტ რ ა ვ ი ა ნ ი, დაწერილი ლექსად იოსებ თფილელ მიტროპოლიტისაგან.

2.) მ ი მ ო ს ვ ლ ა პ ა ლ ე ს ტ ი ნ ე დ დ ა წ მ ი ნ დ ა თ ა ა დ გ ი ლ თ ა ტ ი მ ო თ ე მთავრაეპისკოპოსისა.

3,) მ ო გ ზ ა ვ რ ო ბ ა დ ა მ ო ხ ი ლ ვ ა წ მ ი ნ დ ა თ ა ა დ გ ი ლ თ ა დ ა ე ვ რ ო პ ი ს ა იოანა მროველ-მიტროპოლიტისა.

4.) ც ხ ო ვ რ ე ბ ა თ ე ი მ ურ ა ზ პ ი რ ვ ე ლ ი ს ა, არჩილისაგან მეფისა ლექსად შედგენილი.

5.) წ ყ ო ბ ი ლ-ს ი ტ ყ ვ ა ო ბ ა კათოლიკოზისა ანტონი პირველისაგან.

ბრძოლისა ხმამან 1853 წლისა, საუბედურად ქართველთა მწერლობისა, შეაყენა მშვიდობითი და მხიარულებითი

მუშაობა ჩემი. მშრომელი მიეიწყებული, ეითარცა მფრინ-
ველი ფრთაამოკუსთილი, მიეჩუმდი: შედგა ბეჭდვა წიგნთა
ქართულთა.

დღეს, მათმან ბრწყინვალებამან კნიაზმან გ. დ. ორბელია-
ნმან და სხვათა ქართულისა ენისა მცოდნეთა ინებეს და
მომანდვეს ბეჭდვა ქართულთა წიგნთა. დაბეჭდვ'ათვ'ს წიგ-
ნთა არის საჭირო ფული 500 მანეთი. ამა ზომადმდე შე-
დგენილი ფული ეკმაება ერთისა წიგნისა დაბეჭდვასა, რო-
მელსაცა ექმნება 320 გვერდი, ანუ მეტანაკლები. წიგნი
გაიყიდება და შეგროვდება იგივე წარგებული ფული და
დაიბეჭდება მეორე.

მსურველნი წიგნთა ბეჭდვ'სა და ფულისა მომცემნი
პირნი ამისა ქვემორე დაინიშნებიან მათისავე კელ-მოწე-
რითა.

ნუ მიეჰსცემო დაეიწყებასა მამაკაცისა ჩვენისა კალმისა
მრომათა. ნუ განეაქრობთ მათსა, გონებისა ლექსთა-წყო-
ბითა და პროზად, მწერლობისა გმირობასა. ნუ დაეკარგავთ
კაცთა ნათესაესა, ძველთა და წასრულთა დროთა მწერ-
ლობისაეე ლუწლთა. ხოსროიდელთა, არაბთა, თურანელთა,
ჩინგისისა, თემურლანგისა და შაჰაბაზისა ხმალთა ლესულთა,
გარდურჩათ ძველნი თხზულებანი და თქმანი მწერლობითა;
და, ოხრებისა დროსა დაიცვეს მრავალნი მათგანნი ჩვენთვ'ს
და დროთა ჩვენთათვ'ს. ნუუმე ჩვენ, დღეს რუსეთისა
მკლავითა დაცულნი და ფტერ მორეულნი, და დაახლოებუ-

ლნი ევროპისა, დაეჰშთებით უზრუნველად და ვერ დავიცვათ მათ წერილთა, რომელნიცა დაიცვეს წინაპართა ჩუენთა? ნუუმე, დღეს ძლიერნი ჰსწავლითა, მშვდობითა, თავისუფლებითა, ვეჩუენებით ნათესავსა მომავალსა სუსტად, გულგრილად, დაუდევნელად? განვხმნევდეთ და განეძლიერდეთ იმედითა და სასოებითა: შეეუდგეთ შრომასა არა მხოლოდ პატიესათვს ერთა ენისა. ითხოვეს ამას ჩუენგან მეცნიერთა გუნდ გუნდად წყობა ყოველადისა ევროპისა და თვთ რუსეთისა, ლუთისაგან მოელენილისა პატრონისა, მფარველისა და მოღუაწისა, რათა ეიყენენ მდიდარნი და საესენი სულითა, გონებისა და გულიერებისა მექონად; დამცველნი წასრულთა დროთა საუნჯისა, განსარეცელებელად ანალისა, ჰსწავლითისა და ხელოვნებითისა, ცხოერებისათვს საუნჯისაევ. —

პლატონ იოსელიანი.

20 ფებ. 1869 წ.

ქ. თფილსს.

დედა და შვლები

(ნათ.)

„რაო დედავ, ყოველთვს რა სულ მას იმეორებ,
რომ და გვეყუაეს სხვა ქუსყანას, მუდამ ამას გვაგონებ.
თითონ შენ არ გვითხარი, იმ დღეს დედაე ჩუსნს ბალში,
რომ ჩუსენი ლიზა არის უკეთეს ქუსყანაში?

—ეხ, ეიცი შვლო, მაგრამ, არ არს იმ ქუსყანასა
არც მინდორი, ვერც ნახავს მოგბიბინე ყანასა,
ვერას გზით ვერ იხილავს, ველსა ყვავილოვანსა,
ვერც თვს ღლეში მოისმენს ჩუსნებურს სიმღერასა.—

„დედავ, დედავ, ღმერთთანა, ცაზე, ასე ანგოგენ:
ანგელოზნი მრავალნი, მშუსნიერად ვალობენ.
ლამით, მოდარაჯენი, ვარდის საცმით დადიან,
ვარსკვლავნი უფრსკულს ლამეს ბრწყინვალედ დანათიან.

—ეგ კარგი შვლო, მაგრამ. იქ ვერ ხედავს დედასა,
რომელიცა მოაკლდა თავის შვლის ცქერასა,
ველარ ეხედავ, როგორც ის მწუანე ველზედ დახტოდა,
ჰეპელების ცელქობას ლიმილით დახაროდა!

ი. კერესელიძე.

შეერთება საქართველოსი რუსეთთან.

—

ამთელის ლუბერნიის გამგებელი უდა ყოფილიყო ლენერალ ლუბერნატორი და მაზრებისა ვიცე ლუბერნატორები უმაღლესს სამჯაროთ იყო დანიმნული ლურბერნსკის პრავლენია. ამისი ხელქვემოთნი იყვნენ მაზრის საგამგებლოები, რომელნიც ყოფილიყვნენ ტფილისში და თელავში, საქმეებიც ორს სადეპარტამენტოთ უნდა გაყოფილიყო, პირველი — სუდი დარასპრავა (განსჯა და გამართვა) და მეორე კამერალნი ანუ „კაზიონნიხდელ„ (აღწერისა ანუ სახზინოს საქმეებისა.). ამ სასამართლოებს ხელქვემოთ ექვსი უეზდის (მაზრის) სუდი (სამჯაერო) და პოლიცია [წელის საგამგებლო], რომლებიც ყოველს მაზრის ქალაქებში უნდა ყოფილიყო. სამოქალაქო საავჭრო სასამათლოები უნდა ყოფილიეო ორს მაზრის ქალაქებში.

სასულიერო საგამგებლოთ საქართველომი უნდა დაწესებულიყო ორი სამღუდელთ მთავრო ტფილის — ქართლისა და თელავ-კახეთისა, პირველი ყოფილიყო მეორის ხარისხისა და მეორე მესამის ხარისხისა. ორსავე საეპისკოპოზოში უნდა

გაბართულიყო დიკასტერია, სემინარია და ქალაქებში სასულიერო სასამართლო. ტფილის, ქართლის სამღვდელთმთავროში დაწესებულიყო კოადიტორი. გორის ეპისკოპოზის სახელწოდებითა სასულიერო წოდების პირთ ჯამაგირი ჰქონოდათ ისეთი, როგორსაც იღებდნენ რუსეთის ეპარხიებში.

იმპერატორის პაელეს გარდაცვალებამ დააყენა სუეველიფერი. ეს წინა დაწყობილობა და თვთ საქართველოს რუსეთთან შეერთებაცა.

ტფილისში რომ მოვიდა ხმა იპერატორის გარდაცვალებისა, ქართველები შესწუხდნენ, ეგონათ რომ მგზავსათ წინათყოფილების მაგალითისა რა მართებლობა რუსეთისა შეიცველებოდა, რუსეთის ჯარს საქართველოდამ წაიყვანდნენ და სამეფო დარჩებოდათ საცარცვავათა და არევ დასარევათა...

უმეტესათ ეწყინათ ამისათვს ხალხსა, რომ ისინი რომელთაც საქათველოს რუსეთთან შეერთება არა სურდათ ხმასა ჰყრიდნენ რომ ამ ცოტას ხანში რუსები სრულად კავკასის იქით წაელენო. ამ ხმამ საქართველოში ღელვა მოახდინა. რამდენიმე რუსეთის ერთგულის კაცების შემწეობით ლაზარევმა მოახერხა ესა რომ ხალხს არწმუნა რუსეთის ჯარი არამკთუ აქედამ წავალ, კიდეეაც მოდისო და გზაზედა დგანანო. ხალხი ამითი უფრო დაერწმუნა და დამშეიდდა, რომ ტფილისში მოვიდათ ამბავი, საქართველოში მალე შემოვა ალექსანდერის ტუჩკოვი მეორის პოლკიო, ისევ იმერატორი

პაველესაგან გამოგზავნილიო.

წინათ ამისა არის ნათქუამი რომ რუსეთის მმართებლობამ საჭიროთა სცნა ჯარი მოემატებინა ამ ახალს შეერთებულს ქვეყანაში. ჯარი რომ არ მოემატებინათ საქართუელოს მტრის დაცემისაგან ვერ დაისხნიდნენ. კნოტრინლიმ ბრძანება მიიღო რომ ახალი პოლკები გაგზანეს საქართუელოშიაო. იმჯარით უფროსს ის უძნელდებოდა რომ ჯარს სურსათი უნდოდა და ზამთრის მგზავრობა მთებზედ ძნელი იყო. იმან მოახსენა იმპერატორს პაველს თავისი ჭეშრი ამ საგანზედა და იმან ისე უბრძანა:

„თქვენ მოგახსენებთ რომ საძნელო არისო. მე ვიცი ეგენი, მაგრამ განზომილი მაქვს ეგა ჩემის ჯარების ერთგულობითა და მაგათაც უნდა ისე განზომონ თავიანთი სამსახური ჩემის დაფარებითა. ლენერალი როსტოპჩინი მოგახსებსთ დაწერილებით ამაზედ.„

როსტოპჩინიც ყველას დაჰპირდა იმპერატორის პაველს სახლობით ჯილდოს ყოველი კაცის ჯარისას ამ ძნელის მგზავრობასათჳს: კნოტრინლმა დაიბარა თავისთან ტუჩკოვი მეორე, უჩვენა იმას იმპერატორი პაველს რესკრიპტი და უბძანა წასულიყო საქართუელოში ლრენადერის თავისის სახელის პოლკითა:

16 მარტს ქალაქ მოზდოკში ტუჩკოვი თავისის სახელს ბატალიონით გავიდა მდინარე თერგსა და იმგზავრა, პატარა ყაბარდოს რომ გაიარა მიჯნაზედ დახვდნენ

უფროსნი კაცები ოსები და თაგაურები, რომელთაც წინათ-
ე იცოდნენ რომ ჯარი შოდიოდა. იმათის წინამძღოლობით
მოვიდნენ იმათს პირველს სოფელს ბალთაში.

ელადიკავკაზიდამ ბალთამდისინ გზა მოხდეედა მდინარეს
თერგსა, რომელიც ჩაჩქრიალებს კავკაზის მთებს ვიწროებ-
მია. ბალთამი რომ ხეობა დაიწყება ჯერ ისევ განიერი არის,
მაგრამ ბალთიდამ მამინ აკლებული დარიალის ციხემდისინ
დაიწყეს კავკაზის მთებზედ გადმოსვლა იმ ჯარმა გაჭირები-
თა. ზამთარი იყო და ამან უმეტესათ გაუჭირა ექვსი ზარბა-
ზანი მოჰქონდათ და უპირველესი საზრუნველი ტუჩოვი
მეორისა ის იყო. ბარგი უკან დაგდეს და უმეტესი ნაწი-
ლი ცხენების ზარბაზნებს მოუბეს და თუმცა ამას გარდა
კიდევ ხალხიცა შველოდათ, მაგრამ ჯარი დღეში სამს ვერ-
სტზედ მეტს ვერ გამოიელიდა ხოლმე. ამ წვალებით რომ
მოვიდენ დარიალაისმდინ, იქ ტუჩოვი დადგა. რომ ხა-
ლხ დაესვენებინა და მოეცადა ბარგის მოტანისთვსაც.

აქ მოეწია იმათ კონორინლისაგან გამოგზავნილი კაცი, რა
ელმაც შეატყობინა ამათა იმპერატორი პავლეს გარდაც-
ლება და ალექსანდრე 1-ს ტახტზედ აღსვლა. პოლკმა
ომ დაიფიცა ახალის იმპერატორისათვს გზაზედა, წამოვიდა
ალიდამ სოფელს ყაზიბეგში, რომელიც მდებარეობს ახ-
ერთის დიდის მთისა იმავე სახელისა. ჯარი ამ გზა-
ე იმ გვარს შეწუხებაში აღარ იყო, მთის ხეობა უფრო
განიერი იყო, აღმართ-დაღმართიც ისეთი ძნელი არ იყო და

ქვეყანაც გზაზედ ეფრო ისეთი დიდრონები ალარ იყო.

„რომ მოვედით ყაზიბეგში — სწერს ტუჩოვი თავისს ალწერაშია — მოგმინდა მონასტრის ნახვა, რომელიცა სდგას მთის წვერზედა. დავიპატიჟე პოლკოვნიკი სიმონოვიჩი და რამდენიმე ოფიცრები ჩემს სახელს პოლკისანი, წავედით ცხენებით, რომ ძიეედით სოფელში, მთის ასავალში, სადაცა სდგას მღუდელი და რომელსაცა აქუს მონასტრის გასაღები, ცხენებს იქ თავი დავანებეთ, ამიტომ რომ იქიდამ ეკლესიამდინ ვიწრო და დახლაკნილი ბილიკი იყო. რამდენჯერმე დავისვენეთ და ბოლოს ძლივს მიეედით მონასტერში. წინა აქუს ეკეკ მინდორი და მერე მაღალი ტყე ფიჭვის ხისა. დიდის სიამოვნებით გავშინჯეთ ჩუსნ ის შენობა და მერე როდისაც შავედით შიგ მონასტერში ღუდელმა პარაკლისი გადგვიხადა. ამ ჩუსნის ლოცვის ჟამს, რომელიც ნახევარ საათი მეტი არ იქნებოდა, ჰაერი წამ და უწუმ იცვლებოდა სხუა და სხუა ფრათა, თოვლი, წვიმა, სეტყვა, ქარისშხალი, მზეენიერი მზის შუქი ერთი ერთმანეთსა სცვლიდა.„

მონასტრიდამ რომ დაბრუნდნენ ჯარი გამგზავრდა და მოვიდა სოფელს სიონს და იქ დასდგა. რამდენსამე საათს შემდეგ, რომ შეეხედა ამ ჯარის ურდოსათვსა, ვერ წარმოიდგენდა კაცი რომ სალდათები ღალალულნი ყოფილ იყვნენ სალდათები ყოველის ლონის ძებით მიარბეინებდნენ ახლო მაღალს გორებზედ კარვებსა, სურსათსა, ურმებსა და ჭურჭელსა. მირბოდნენ გაგიჟებულის თერგისაგან, რომელიც

აღეებულიყო სამის თოელის ზვაეებისაგან ერთი ერთმანეთზედ ჩამოწოლილებისაგან, მაგრამ ბედის გამო სოფელს სიოანზედ, სადაც რუსის ჯარი იდგა, იმის მოშორებითა.

ერთს საათს შემდეგ წყალმა იკლო და ცოტას ხანს შემდეგ თაეის დონეზედ დასდგა. სამს დღეს ჯარი აქ იდგა, მარხილებს ამზადებდა თოფხანისა და ბარგის გადასატანათ და თოელილს კაეკაზიის მთებზედა, ტუჩკოეი წაეიდა და მიეიდა სოფელს კობში, რომელიც არის უკანასკნელი სოფელი ჩრდილოს მხარეს მთისა. ჯარი აქ უცდიდა შეტყობინებასა, მესაძლო იყო დათოელილს მთებში გაელა თუ არა. ხუთს დღეს შემდეგ მოუეიდათ ამბაეი რომ გზა უნდა გაიწმინდოს თოელისაგანაო. სამი დღე 800 ოსი მუშაობდა და იმოდენი ძლიეს შეიძლეს, რომ ჯარი ცოტაცოტაობით გადმოსულიყო.

ტუჩკოემა პირეელათ ორი როტა გაგზაენა კაიშაურში, რომელიც არის პირეელი სოფელი სამხრეთის მხარეს მთისასა. მერე გაგზაენა მთელი ერთი ბატალიონი და თოფხანა რომელიც დააშლეეინა, მარხილებზედ დააწყობინა და ისე გაისტუმრა. პირეელათ გაგზაენილნი მმეიდობით მიეიდნენ; მაგრამ მეორე მოსცილდა თუ არა ბინასა, მაშინეე შეეტყეს ბინაზედ ქუხილის ხმასაეით თოელის ზვაეის ჩამოწოლა.

„დიდს შეწუხებაში ეიყაეით ჩუსნა — სწერს ტუჩკოეი--მინამდისინ გაგზაენილმა სოფლის კაცმა ამბაეი არ მოამიტანა,

რომ ბატალიონიცა და ზარბაზნებიც სოფელში მშვიდობით მისულანო; ზეკავი დაცემულა ზარბაზნებსა და უკან დარჩენილის ბარგის ურმების შუაზედაო და ასეთი დიდი მოზეკავებულაო. რომ სამ ვერსტზედა ძევს თოფლი დიდრონს გორებსაეითაო.„

ორი დღე მოუნდნენ გზის გაწმენდასა,„ რომ კობში დარჩენილს ჯარს გამოეარნა. ბოლოს გადეიდა სრულებით ჯარი კაიმაურში, იქ დაასტუნა ჯარი, გამართეს ურმები, რომლებიც გზისაგან დაშლილიყო და მერე ტუჩკოვი წამოვიდა მდინარე არაგვის ნაპირზედ და მოეიდა სოფელს ანანურში და მერე დუშეთიდამ მცხეთაში და ცერემონიით შაამოვიდა ტფილისში.

ამ ჯარში იყვენ: 3 მტაბოფიცრები, 4 ჩინოვნიკი, 54 უნტერ-ოფიცრები, 24 მუზიკანტი, 616 რიადოვოი, 105 უთოფო კაცი. 4 ზარბაზანი, 2 ობერ-ოფიცერი, მათთანა 10 უნტერ ოფიცერი, 63 კონონირი და 42 უიარაღო. ცხენები 162 და სხუა და სხუა რიგი პოეოზკები 41.

ამ ჯარის საქართუელოში მოსელა მეტად კარგი იყო და ძალიანაც დაამშვდა. ტუჩკოვი 2ს ლრენადერის პოლკი. ორის ზარბაზნით დადგა გორში, სურამში და ცხინვალში. ჯარები რომ დადგნენ ამ ადგილებში, სოლოომონ მეფემ იმერეთისამ თავისი ჯარი დაითხოვა, რომელიც მეეყარა იმისათვს, რომ შეეტყო, ვითომ რუსები საქართუელოს თავს

ანებებდნენ მეფეს ბატონსსმკლების განზრახვა, დარჩა აღუ-
სრულებელი. იმათ სრული იმედი რისამე უფრო მაშინ გა-
დუწყდათ, როდისაც შემდეგ ტუჩოეი 2-ისა, გამოგზავნეს
მუშკატერის ლეონტიევის პოლკი და ერთიც ყაზახისა, მაგრამ
მოვიდნენ კი მაისში.

რა ეს ჯარები მოვიდა შესაძლო იყო, რომ საქართველ-
ლო შეემაგრებინათ გარეშე შტრის დაცემისაგან, რომელნიც
იყვნენ უმეტეს ნაწილათ ხარბნი და თავიანთის ანგარების-
მოყვარენი, ერთი ბატალიონი მუშკატერისა დაეყენეს დაწყე-
ბული სილნახის ციხიდამ მდინარე ალაზნის მდებარე სოფ-
ლებმი, რომლებიც 15 ვერსტზედ იყო. ყარალაჩის ციხიდამ
მტკვრამდისინ, სოფელში ქალონ პირდაპირ მომდინარესში
დაეყენეს ყაზახები დარაჯათ, რომელთაც უბრძანეს ხმირად
ეარნათ სათვალიერებელათ აქეთ ქეთ. ამის გასამაგრებელათ,
ვინიცობა იყო ლეკი შემოსულიყო, ერთი ბატალიონი
მუშკატერის პოლკისა უნდა დაეყენებინათ სოფლებში მარ-
ტყოფიდამ დაწყებული კაკაბეთამდისინ.

ეს ამგვარი დარაჯა საჭირო იყო ამისათვსა, რომ ლეკები
როდისაც საქართველოს დაეცემოდნენ ხოლმე უმეტეს-
ნაწილად მდინარე ალაზანში გამოდიოდნენ სილნახს ახლო
რომ აკლებული სოფელი მარაგო არის, მოდიოდეენ ხეო-
ბაში, რომელშიაც მომდინარეობს იორი, მოდიოდნ.ნ დაკ-
ცეულს საგურამოს ციხემდისინა. ეს ბინას გაიჩენდნენ და
მერმე აქედამ ნაწილ ნაწილ გაგზავნიდნენ ქართლშია და

დუშეთიდამ მცხეთამდისინ გზას შეჰკრამდნენ ხოლმე, ასე რომ საშინელი იყო იქ გაელა.

თუმცა ამ მხრით გაამაგრეს და ლეკის შემოსევა გაძნელეს, მაგრამ არ შეიძლებოდა რომ დარწმუნებული ყოფილიყვნენ მასზედ საქართველოს მტრის შემოსვლის შიში აღარა ჰქონოდა. ლეკებს შეეძლოთ სხვა გზა ეპოვნათ დასაცემათა. გამოვიდოდნენ მდინარე ალაზანსა და მტკვარსა, ერევნისა და განჯის ხანების საბრძანებლებს გაულიდნენ, მიეიდოდნენ ახალ ციხესთან და იქიდამ შეეძლოთ დაცემა საქართველოსაცა და კახეთისაც, დააყენეს ბატალიონი ყაზახის ჯარით ბამბაქის მაზრის სოფლებში და ამითი მოესპო უკანასკნელი ლეკის შემოვლის გზა საქართველოში, ეს ბატალიონი ყარაულობდა კიდეც ვინიცობა იყო გაებედათ რამ ბაბახანს თავისის მხრითა.

ერთი ღრენადერის ბატალიონი იყო ტფილისში და მეორე გორში, თითო როტა კი გაგზავნილი იყო ამათი სურამსა და ცხინვალში. ეს ადგილები საჭირო იყო დაეცვათ ყურის საგდებელათა, რომ მომიჯნავე ხალხს იმერლებსა და ოსებს ცარცვა და ქურდობა არ ექმნა ხოლმე.

ლახარევი ამბობს, სხვა და სხვა საქართველოს თავადის შვლების საყმო ოსები მოახდენდნენ ხოლმე უწესოობებსა, იტაცებდნენ ტყვესა, სცარცვამდნენ და სრულებით არ ემორჩილებოდნენ თავიანთს შებატონესა. ბატონის შვლებიც იმერეთში იყვნენ წასულები, ისინი აქეზებდნენ, არწმუნებდნენ

რომ რუსები უკან გაბრუნდებიანო. ამათს დასაჩუმებლათ ლაზარევმა სთხოვა რომ იარაღი ეხმარა.

რომ განჯის ხანი შამმადილს არ დასკემიყო, ერთი ბატალიონი ეგერის პოლკისა ბორჩალოში დააყენეს. ორი როტა მეორე ბატალიონისა იმაკ პოლკისა იყო დუშეთში, რომ კავკაზიის ლინიის გზა დაეცვათ და დარჩენილი სამი როტა იდგა დუშეთიდამ მცხეთამდისინ ყარაულათა.

„სურამის ციხიდამ მდინარე ალგეთის მთებამდისინ და იქიდამ მდინარე მაშიევრის მთებამდისინ, იქიდამაც ბამბაკამდისინ უნდა იყოს დაწესებული ქართველებისა და ყაზახების საყარაულები „

ამ გვარის ჯარების დაყენებით იმედი იყო რომ შომიჯნავე ხანები და ლეკები საქართველოს ველარ შემოესეოდნენ და ჩვეულებრივ სამებრ ველარ აიკლებდნენ, გასცარცვავდნენ და ტყვეს ველარ წაიყვანდნენ.

—

დავით ბატონის შვლისაგან და დარია დედოფლისაგან იმპერატორ ალექსანდრე პირველთან მიწერილი წიგნები — საქართველოს რუსეთთან შეერთების საქმე სელახლა მიეცა ღოსუდარსტვენნის სოვეტში გასაშინჯავათ — იმპერატორი ალექსანდრე 1. უარობს საქართველოს შეერთებას თავისს საბრძანებელთან. — რესკრიპტი კნორინღისათვს მიცემული და იმის გაგზავნა საქართველოში. — პეტერბურღში მოსული გაგზავნილ პირთა და იმათ თხოვნა. შემოსაწირები საქართველოში მომსაწყარები.

დავით ბატონისშვლმა და დარია დედოფალმა, რომ შეიტყეს იმპერატორი ალექსანდრე პირველის ტახტზედ ასვლა, დაეშურნენ წიგნების გაგზავნასა, რომლითაც თავიანთს სურვილსა და თხოვნას უცხადებდნენ. დავითმა სთხოვა იმპერატორსა, რომ ის საქართველოს მეფეთ დამტკიცებინა; დარია დედოფალი სთხოვდა, რომ მეფის ტახტი გარდაეცა იმისის უფროსი შვლის იულონისათვ'ა. დავით იმას აბრძანებდა, რომ ის მემკვიდრეთ იყო დამტკიცებული ისევ განსვენებულის კელმწიფე პაველე პეტრეს ძისაგან, და დარია დედოფალი იმაზედ ეფუძნებოდა, რომ განსვენებულის ირაკლი მეორის ანდერძით დადგენილი იყო ვის უნდა მიეღო მეფობა, ესე იგი გიორგი მეფის შემდეგ იმ'ს ერთ-ერთს ძმასა, რომელიც უფროსი ყოფილიყო.

ავიხსენით ჩუსნ არა მა'თლისაგან, მისწერა დედოფალმა დარიამ 15 აპრილს 1801 წელს იმპერატორს ალექსანდრე პირველს, და უპატიურებისაგან რომელიც მიყო ჩემმა გერმა მეფემ გიორგიმ, და მოინებეთ დამტკიცეთ უფ-

ლება ჩუსნი, გარდაცუალებულის ჩემის მეუღლის მეფის ირაკლისაგან სამეუფო სახლსა თვსსა წერილით დადგენილი.„

დავით ბატონისშვლის წიგნი ჯნორინლმა გაგზავნა, დარია დედოფალმა კი მისცა თავისს შვლს მირიანს, რადგან ის პეტერბურლში მიდიოდა. დედოფალს იმედი ჰქონდა რომ მირიან თითონ ეცდებაო და იპერატორიც ყურადღებას მიაქცევდა იმისს უშემწეო მდგომარეობას. დედოფალი მარტო გიორგის უსამართლო მოქმედებაზედ არა სჩიოდა, ის იმასაც სჩიოდა რომ უმეტესი ნაწილი მამული წართმეული ჰქონდა და ცხოვრების ილაჯი აღარა ჰქონდა.

„ყველამ გამოცდილებით ეიცით, — მისწერა დედოფალმა, სიტყვიერათ მექმნილთათვს პირველი საზრუნველი არის ისა, რომ ჰქონდესთ საზრდო ცხოვრებისათვს, მეც ამას უნდა მიესდევდე. არა შაქუს შეძლება გამოვკვებო ჩემთან მყოფნი ცარიელის პურით მაინცა. შემოსავლები რომელიც კანონით ე მერგება, სხუსბსა აქუსთ და მეკი ძალა მოკლებული, უსაზდოოთ დარჩენილი, ცრემლსა ეღვრი და ცხოვრებას მწარეთ ვატარებ. ჩემი მამულები კი ჩემის საკუთარის შრომით და ხარჯით მოპოებულები კი სხუასა აქუსთ...„

სათხოვარი ორისა ერთსა და იგივე საგანზედ გაუძნელდა იმპერატორს ალექსანდრესა რომ აღესრულებინა, ვერც ბატონისშვლს აღუსრულა თხოვნა და ვერც დედოფალსა და ამისათვს საქართუსლოს რუსეთთან შეერთების საქმე

ხელახლა მისცი გასამინჯავათ ღოსუდარსტვენნის სოვეტსა.

ალექსანდრეს არა ჰქონდა სურვილი საქართველოს შეერთებისა და ამისათვს მისწერა სოვეტსა, რომ განეხილა, საქართველო რომ რუსეთის ქუშშეერდომობაში მიეღოთო, იმ სამეფოს მემკვდრეებთათვს უსამართლოების ქმნა არ იქმნებაო?

ხელთმძღვანელად თუმცა დაუფერებელი მიუდგომლობა ჰქონდა და განამორა ყოველიეესაგან მოპოებისა, მაგრამ ღოსუდარსტვენნის სოვეტმა მაინც კი საჭიროთა სცნა რომ სამეფო დაერჩინა რუსეთის იმპერატორების სკიპტრის საფარველს ქვეშა.

სოვეტის ჟურნალში 11 აპრილს 1801წ სამი საფუძველი არის მოყვანილი. პ ი რ ვ ე ლ ი ი ს ა, რომ ულონო სამეფოსათვს საშიშო არის, მეფის სახლობის უთანხმაობით განხეთქილება არ მოხდეს და მით სამეფო არ დაეცეს.

მეორე, რადგან რომ საქართველო დიდი ხანი არის რუსეთის საფარველს ქვეშ იმყოფება, ამისათვს თითონ რუსეთის სახელის პატივისათვს რომ საქართველოს სამეფო იყოს სრულიად დაცული და მ ე ს ა მ ე საფუძველი ისა, რომ საშეფოს შეერთებით რუსეთის საკუთარი მიჯნები უზრუნველი შეიქნება და შეიძინება სრული მოხერხება რომ მთის ხალხის თავისუფლება შევიკაოთ.

ამ მიზეზების ძალით ღოსუდარსტვენნი სოვეტმა დასდვა:

1, რაც რომ საქართველოში ჯარები არის ჩუენი იქ დაეაგდოთ, 2, დაეაწესოთ იმ მხარეში დროებითი რუსის მმართველობა, გაეყოთ სულ მრთელი ის მიწა შუდს მაზრათ. განგებელათ სამოქალაქოს ნაწილისა გაეგზავნოთ საქართველოში ღუბენატორი, რომელიც განაგებდეს სამოქალაქოსა და სამხედროს ნაწილებსა.

წევრნი იმპერატორის არა უმაღლესის ბრძანების კომიტეტისა არ ეთანხმებოდნენ ღოსუდარსტვენნის სოვეტის განსჯასა, არც იმპერატორი ალექსანდრე ეთანხმებოდა, იმათ თ ნხმათ ჰგონებდა რომ მხოლოდ ერთის ძლიერების გამო სრულად ჰქონდა ნება რომ შეერთებინათ იმპერიასთან შხარე, უკეთუ მისნი მცხოვრებნი მსურველნი არ იყვნენ.

კომიტეტის წევრთა გარდა ამისა დაინახეს მრავალი უსარგებლოება ამ გუარის შეერთებისაგან, დაითანხმაენ იმპერატორი, რომ ეს შეერთების საქმე ხელახლა მიეცა ღოსუდარსტვენნის სოვეტისათვს გასაშინჯათა, ამასთან ალექსანდრემ ჩაბარა ღენერალ-პროკურორს ბეკლეშოეს გამოეცხადებინა სოვეტისათვს, ე. ი. მეტი-მეტ უსიამოვნოთა ჰქონდა საქართველოს რუსეთთან შეერთება, რადგან უსამართლოთა ხედავდა, რომ სხვის მიწა შეეთვსებინა.

ღოსუდარსტვენნის სოვეტმა შემდეგ პირველის თვისის დადგენილებისა ოთხს დღეს უკან 15 აპრილს ხელ-ახლა გაშინჯა საქმე საქართველოს შეერთებისა და ისევ თავისს

პირველს ჰაზრზედ დასდგა.

მთელის ხალხის გამოცხადებულმა სურვილმა, რომ რუსეთთან მეერთება უნდოდათ, განაშორა ყოველი მზვაესება ძალდატანებისა, თავის ნებაობისა და უსამართლოებისა შეერთების საქმეში იმპერიასთანა. რადგან რომ სპარსეთის შაჰები იჩემებდნენ საქართველოს უმაღლესს უფლებასა და ამ მიზეზით შხირათ იკლებდნენ ამ სამეფოსა, ხალხმა ამის გამო რუსეთის საფარველი რომ ამითი ბარბაროზების ულლიდამ თავი გაენთავისუფლებინა. რა უნდა ექმნა საქართველოს მაშინ, როდესაც რომ თავისის ახალი მდგომარეობის სიხარული რომ პაველ იმპერატორის მანიფესტის ძალით შეერთდა რუსეთთან გამოაცხადა საქვეყნოთა და ამითი მიელოდა მიელო შვება და განცხრომა? რუსეთს რომ ეხლა თავი დაენებებინა და თავისი საფარველი მოეშალა ამით. სჩანს რომ უნდა მიენებებინა თავი და ტანჯვისა და ვაებისთვს უნდა მიეცა თავისის მოჰიჯნავე სპარსეთისათვს, რომელიც მხოლოდ იმას ელოდა რომ ჩაეგდო დრო და თავის ხელში მოეგდო როგორმე. დიდება და სიმართლე რუსეთისა მოითხოვდა რომ საქართველო არა ყოფილიყო დარჩენილი მარტო თავისის ძალის არაბარათა და ლოდ საფარველს ქვეშ ყოფილიყო თითონ იმპერიისათვს არ იყო სასარგებლო.

მართლა და საქართველოს ფარეელობისათვს, რუსეთს სამყოფი ჯარი უნდა ჰყოლოდა საქართველოში რომ მტე-

რი არ დასცემოდა. ამ ჯარის შენახვით სახელმწიფოს მოუვიდოდა მომეტებული და უსარგებლო ხარჯი. თუ რომ მამინ გამოეგზავნა ხოლმე ჯარები, როდესაც საჭიროება მოითხოვდა ხოლმე არშეიძლებოდა. ამიტომ რომ მინამდისინ რუსეთის ჯარი მთებს გადმოელიდა და მოსაშველებელათ მოეიდოდა საქართველოს თავისი მომიჯნავე მტერი რომელიმე კიდეც აიკლებდა.

„მაგრამ თითონ რუსეთისათვსაც არ ვარგა რომ საქართველოს თავი დაეანებოთ — ასე. არის ნათქვამი ლოსუდარსტვენნის სოვეტის ჟურნალში — თავისს ხვედრს მინებებული საქართველო შეიქნება მსხვერპლი თავისის მეზობლებისა და საქრისტიანო მთავრობა იმ ქვეყანაში მოისპობა. მარტო ეს ერთი იქნება საშინელი რუსეთის მიჯნების უბედურებისათვს. აქამდისინ რომ მიჯნები დამშვდებულები იყო, გარდა საკუთრათ ჯარის სიმაგრისაგან, სახელოვნათ იყო დაცული იმითიცა, რომ რადგან საქართველო არის მთის ხალხებთ შუა და მდებარეობით განშორებული, თუმცა რომ თანხმობაც რამ ყოფილიყო, მაინც უშლიდა შეერთებასა. ამასთან უშლიდა სამეფო თავისის მდგომარეობით შეერთებას იმ ხალხთან, რომელთაც ერთმანეთმი ხშირი განხეთქილება აქვსთ, თუმცალა ხშირათ შეერთდებიან ხოლმე რომ დაეცნენ საცარცვავ:ით ახლო ქვეყნისა.„

„შესაძლი'ი არის, იმისათვს რომ საქართველო ხალხნი სრულებით თავიანთს მეზობლებს მტრებს არ აეკლებინონ,

ოსმალის საბძანებელს მიეცნენ ქვეშევრდომლათა და ამ გვარის შემთხვევითა რა წამოსდგება, რუსეთისათჳს ჭეშმარიტათ სამინელი სანახავი იქნება.» (*)

«რაც კავკაზიის მთებში ხალხი არის რასაკვირველია რომ ერთის სარწმუნოების გამო ოსმალთან შაერთდებიან და წინაამღეგობა რამ რომ მოხდეს ოსმალთანა, რომლისაც მიზეზნი არიან ხოლმე თითონ თავიანთის დაუდგრომელობითა და სხვა სახელმწიფოების რჩევითა, რას უნდა ველოდეთ მაშინ? რის ძალით უნდა დავიცვათ ამოდენი სივრცე 800 ვერსტზედ მეტი, სადაც რუსეთის მხრივ მტერს მოსავალი თავისუფალი და ვაკე აქვს და მტრის მხრივ კი პირველს ფეხის გადადგმაზედ მიუყენებელი მთები აქვს.»

ლოსუდარსტვენნის სოვეტი ყოველის ამ მიზეზების გამო დასდგა იმაზედ რომ საქართველო რუსეთთან შეერთებულიყო. რომ ნამდვილათ დარწმუნებულიყო თავისს ჰაზრზედა, სოვეტმა საჭიროთა სცნა საქართველოში კნორინლი გამოეგზავნათ, რომ იმას ადგილობრივ შეეტყო მდგომარეობა და საჭიროება ქვეყნისა და სიმართლით გამოეძიებინა მესაძლოიყო თუ არა რომ საქართველო თავისუფალ სახელმწიფოთ დარჩენილიყო.

(*) ყაინარჯიის შერიგებამდესინ ჯავკაზიის ჩრდილოეთის მხარეს დაწყებული თავიდამ თერგის შესართავამდისინ თუმცა ოსმალის სასულმწიფოს სულში იყო, მაგრამ მხოლოდ სასული ერქოთ უფლებისა და რუსეთისათჳს საშიში არ იყო. მხოლოდ რუსებმა შეიძლეს ჩავკაზიის მთებში დაფუძენა თავიანთის უფლებისა.

ამ შემთხუსვაში იმპერატორი ალექსანდრე თანახმა შეიქმნა ლოსუდარსტვენნის სოვეტის ჰაზრზედა და ალექსანდრეს ბრძანებით კნორინლი წამოვიდა საქართუსლოში, რომელსაც უბოძა იმპერატორმა ლირსი შენიმენისა რესკრიპტი, 19 აპრილს 1801წ. რომელშიაც სხუათა მორის სწერია შემდეგი:

„....ალეედით რა ტახტსა ზედა, ვიხილეთ რომ სამეფო ეგა შეერთებული არის იმპერიასთანა ყოველისფრის სახელმწიფო საბუთებითა და ამ ვითარებითა ერთგულნი ქუსშევრდომნი ჩუსნნი წმიდის მიღებულის ფიცითაც თანავრდომ ქმნილან. ამ გუარის საქმის მდგომარეობით და რადგან მაგ მხარეს გარს არტყია ძალი ჩუსნის მხედრობისა მესაძლისია რომ უფლება ჩუსნი შეერიცხოთ შეურყეველ დაფუძნებულათ, მეტადრე ამისათვს რომ როგორც წინათ ამისა შესშენილნი ვიყავით, სურვილი და მინდობილება მანდედამ დაბრუნებულების ელჩებისა სრულებით ეთანხმება იმ განკარგულებას, რომელიც მომხდარა. აგრეთვე გაუწყებთ თქუსნა დაუფარავათ, რომ იმპერიის ლირსება, ჩუსნის სამძღუარების უშიშროება, ოსმალის სახელმწიფოს ფიქრი ანუ განძრახუა მთის ხალხის შებედვა და შეცვიენა, ესენი ყოველივე საკუთარი სასარგებლო იყო რუსეთისა, რომლის მმართებლობასაც დიდხნობით ჰქონდა ფიქრათა ეს შემთხვევა და სურდა რომ ეს მომხდარიყო ასრე.

„ამ საგანს თუ მივხედავთ ჩუსნის საკუთარის სარგებლო-

ბის მხრითა, შეუძლებელი არის არა ვსცნათ სრულება მისი, მაგრამ წესი სარგებლობისა ქუჩუნის სამეფოთგან, უსაუკუნეთიხ დებულებით სხუა ხოზიერება არის დადგენილი, ჭეშმარიტი და უცვალებელი: სიმართლე და ხელუხლებლობა ხალხთა საზოგადო უფლებისა. ეს ჭეშმარიტი საფუძველი დავსდე ყოველს ჩემსში საგანსა და გარეშე საქმეთა ჩემთათჳს, ამისათჳს ამ განკარგულებასთან საქართუჩლოს საქმეზედაცა გესურს პირველად ყოველის ფრისა დავრწმუნდეთ:

„პირველი, მაგ მხრის შინაგანი მდგომიარება მართლად იმ გვარი არის, რომ თჳსის საკუთარის ძალით, უფლების მოყუარეს სპარსეთს, ვერ უწინაალმდეგებს, ვერც შემოცვიენას გარეშე მორტყმულის მთის ხალხისას მოიგერებს, ვერც მინაგანს წინაალმდეგობას დააცხრობს, რომელიც საშიმო არის, რომ შინაგანი ბრძოლა არ მოხდეს — და თავის უფალ თჳთ მპყრობელ სამეფოთ ბედის ანაბრად რომ დარჩეს წინაალმდეგი იქმნება იმპერიის დიდებისათჳს, რომელიც მფარველობს დიდხანობითა და ჩუსნის დიდსულობისაც?

მეორე, საკუთარის დარწმუნებით და სამმობლო ქუჩუყნის სიყუარულის ქუჩშეერდომობა და ერთ პარათ გაშოჩენილთ საზოგადოობამ და ხალხმა სცნეს ეს მოქმედება თავიანთს დასაფარავად, თუ როგორმე ზოგიერთის მეცადინეობით და შეტყუებით დათანხმავდნენ ამაზედ და სრულ სამჯობინოთ და სასარგებლოთ კი ვერა ხედვენ.

„ამ მიზეზების გამო მოგანდობთ თქუენ წახვიდეთ საქართუელოში, ადგილობრივ ეს ყოველივე გამოიძიოთ, გვაქვს ჩუენ იმედი, რომ რა მიხვედრილი ხართ ამ ჩუენ აზრს, დაიწყებთ გამოძიებას ამ საგნის პირველის თვსის დასაწყისიდამ, ასწონთ ძალას ამ სამეფოსას და შეადარებთ შინაურსა და გარეშე თვსს მდგომარებასთან, ხალხის ჰაზრსა და ფიქრს ყურადღება მიაქციეთ, გამოიძიეთ იმათი საჭიროება და იმათის საჭიროების მიზეზი, გარდა იმისა დარწმუნებით შეიტყეთ, დაჭეშმარიტებითა სურსთ და სასიხარულო იმედათაცა აქვსთ რუსეთის საბრძანებლის ხელქვეშოთ ყოფნა და ისეცა ჰგონებენ, რომ ეს ერთი საშველი გზა აქუსთ, რომლითაც შეუძლიან გადარჩნენ უბედურებას და შემდეგ ყოველისა ამისა მაშინ შეადგინეთ მანდატური საბმართებლოს წინადადგენა. ეს უნდა გქონდესთ მხედველობაში, რომ ეგ ხალხი იმპერიასთან უნდა შეერთდეს არა რუსეთისათვს, არამედ თავისის სარგებლობისათვს და ჩუენს სარგებლობასა და შემატებას კი არ ვეძებთ, მხოლოდ მაგათს მშვიდობასა და მოსვენებით ყოფნასა, ამისათვს როდესაც ადგენდეთ მანდატურს მმართებლობაა წინადადგენას ნუ დაიკიწყებთ მაგათს უფლებას, შეამსგავსეთ მაგათ ზნეობასთანა, ჩვეულებასთან და გულისა და გონების გრძნობასთანა; ერთის სიტყვით ისე წარმოიდგინეთ ეგ ქუეყანა რომ ვითომ ჩუენს სასარგებლოთკი არ მოგეპოვნოს, მხოლოდ მაგათ ბედნიერებისათვს შეგვიერთებია იმპერიასთან და რომ იმისაგან მიი-

ლან ბედნიერი მოსვენებული ცხოვრება მტრებისაგან გამოხსნით.

კნორინლს ეს ყოველივეფერი რომ შეეტყო, უნდა მისულიყო პეტერბურღში და იმპერატორისთვს პირდა პირ მოეხსენებინა. საქართველოდან ელჩები თუმცა პეტერბურღში კიდეც მიეიდნენ ხალხის სურვილის გამოსაცხადებლათ რომ შეერთებასა სთხოვდნენ, მაგრა მმართებლობამ ვერ გაბედა დაემტკიცებინა ჰაზრი შეერთებისა მინამ კნორინლი არ დაბრუნდებოდა.

რადგან რომ იმპერატორი პაველეს მანიფესტის ძალით საქართველო რუსეთთან იყო მეერთებული „საუკუნოდ„ ამისათვს საქართველოს ელჩებმა სთხოვეს დაეწერაო და საქვეყნოთ გამოეცხადებინათ შეყრილობის ოქმი, რომელსაც დაჰპირდა გარდაცვალებული იმპერატორი პაველე ელჩებსა. იმ წინა კაცთა ანუ ელჩებმა სთხოვეს რომ სამეფო მამაშვლურის ყურადღებით დაეცვათ, ხალხის კეთილ მდგომარეობასა ცდილ იყვნენ, რადგან რომ თავიანთის სურვილით მიეცნენ რუსეთის ქუშვევრდომობაში, ყოველი პატივი და უფლება თანასწორი რუსეთის ხალხისა მიეცათ და დაეცვათ გარეშე და მინაგანის მტრისაგან.

„და ჩუსნც მივიღებთ ახალს ქვეშემრდომობას, თანამდებ ვართ შეძლებისა გვარათ სამეფოსი, აღვასრულოთ ყოველივე სამსახური, რაც ჩუსნზედ დებულ იქმნება„ ასე სწერია საქართველოს ელჩების ქალალდში.

მეფის გიორგის ღრამატისა და პაველ იმპერატორის დაპირების ძალით, რომელიც როსტოფჩინმა სიტყვერათ უთხრა საქართველოს ელჩებსა, ამ ელჩებმა თან შოიტანეს საქართველოდამ არზა, რომლითაცა სთხოვდნენ დაენიშნათ ერთი რომელიმე ბატონის შვილთაგანი კელმწიფის მოადგილეთ, რომელსაც ჰქონოდა საქართველოს მეფის სახელი და თანა შემწეთ რუსის ჩინოვნიკი ჰყოლოდა. ეს ახალი სჯული დაედევა და არცარაფერს ქალალდზედ კელი არ მოეწერა, მინამდისინ თავისი თანა შემწე კელს არ მოაწერდა. აგრეთვე ყოველს საქართველოს სასამართლოებში უნდა ყოფილიყნენ რუსის კელთმძღვანელები ქართველებთან.

ელჩებმა სთხოვეს რომ სამეფოში ხუთი სასამართლო გაემართათ, პირველი ყოფილიყო სოვეტი [თანა-განზრახვა) ან დეპარტამენტი [ნაწილი] სენატისა, მეორე სამეფოს საგანგებლო და სამი დანარჩენი მაზრებში დარქმეოდა მაზრის საგანგებლო.

რადგან რომ დიდი სამეფო არ იყო ეს სასამართლოები, საკმაოთა სნცეს და ვისაც საჭიროება ჰქონოდა მაზრაში ანუ სოფელში მცხოვრებს, სამეფო ქალაქში ჩამოსულიყო და თავისი არზა იქ მოეტანა, რადგან ისეთი ადგილი არ იყო რომ ტფილისს იქით ოთხის დღის საევალზედ მეტი ყოფილიყო.

ტფილისში უნდა დაეწესებინათ კიდეე ერთი სასამართლო, იმისათვს რომ პირათ საჩივარი იქ გაერჩ-ათ და სასწრაფო

საქმეები იქ გადაეწყვეტათ. თითონ ქართველები საჭიროებდნენ რომ პოლიცია (კეთილ-წერილების განგებლობა) დაწესებულიყო, იმისათვს რომ ქალაქში ღარიბს ხალხს მოსვენებული ცხოერება ჰქონოდა და სოფლის მკხოვრებს თავის უფლათ ჩამოეტანა ქალაქში თავისი გასასყიდი და თავის უფლად ეეაჭრა და არა ისე, როგორც აზიური ჩუპულება იყო რომ ბაზარში ვინც ძლიერი იყო ყოველიფერი იმისი იყო და სოფლის გლეხი კი შეწუხებამი იყო.

საქართველოს ელჩებმა სთხოვეს, რადგან რომ ბატონიშვლებს მამულები უმეტესი ნაწილი მიჯნებზედ ანუ სამეფოს საზღვრებზედა ჰქონდა, მშვდობის დასაცველათ, ის მამულები იმათვს ჩამოერთმიათ და იმის სამაგიეროთ მიეცათ იმათთვს შუა გულს სამეფოში სხვა მამულები, და სამძღვრებზედ კი ციხეები აშენებულიყო და საქონლის საბაჟოები [ტამოჟნა) გაკეთებულიყო.

დაქერიებულს დედოფლისათვს და ბატონის რძლებისა და შვლებისათვს ჩამოერთმეინათ მამულები და იმის სამაგიეროთ ჯამაგირები ეძლიათ და მამულები კი სახელმწიფოთ შეერიცხათ, ბატონის-შვლები რომლებიც ან უძლურების მიხეზით ან მოხუცებულების მიზეზით რუსეთში ვერ წასულიყვნენ და საქართველოში დარჩენილიყვნენ იმათ თავიანთის საკუთარის მ-ზულით ეცხოვრათ და რომელთაც ესურნათ წასელა და თავიანთის ხელმწიფის ფეხქვეშ წინ დაგება, ისინი სამსახურში მიეღოთ და იმათის მამულების მა-

გიერათ მოწყალება ებოძებინათ და იმათი მამულები სახელმწიფოთ დაედვათ.

უნდა ვსთქვაო რომ ქართველებს თავიანთ კეთილ დღეობა უნდოდათ დაედგინათ რუსეთის ფულებითა. ნამდვილს რუსების თანასწორს უფლებას და ნებას ეძიებდნენ და თუმცა ამისათვს არ უვაროობდნენ ზოგიერთ მოვალეობასა, მაგრამ ამასთანავე ითხოვდნენ განსაკუთრებითს წყალობასა და შემსუბუქებასა. რუსეთის მორჩილებას ქვემ შედიოდნენ და რუსეთის ქვეშევრდომობასაც ირქმევდნენ, მაგრამ სთხოვდნენ რომ რამდენსამე ხანს ხარჯიდამ გაენთავისუფლებინათ, ჯარისათვს სალდათი არ გამოერთმიათ და სამსახურშიაც კავკაზიის მთებს იქით არ წაეყვანათ, მაგალითებრ შვედებისა, პრუსიისა და სხვათა რუსეთის მიჯნებზედა.

თავადის მკლებს, რომელთაც მეფეების კარზედ უმაღლესი თანამდებობაები ჰქონდათ და რომელთაც მოხუცებულობის გამო სამსახური ველარ შეეძლოთ, სთხოვეს დენიშნათ ჯამაგირები და სამეფოს შემოსავალს შემდეგში მოეყვანთ ცნობაშიაო...

ასეთი მცირე შემოსავალი ჰქონდა, რომ ელჩებმა მუდმის სადგომად საქართველოში 6,000 კაცი რუსეთის ჯარი რომ სთხოვეს, თან ის დაატანეს, რომ სურსათი რუსის მმართველობამ უნდა უყიდოს თავისის ფულით ბაზარშიაო.

მინამდისინ კნორინლი ტფილისიდამ პეტერბურლში არ

�da, ეს ყოველიეე საქართველოს ელჩების სათხოვ.ᲂ დარჩენილი იყო აღუსრულებელათ.

კნორინლის დაწერილებითი მოხსენება უნდა ყოფილიყო საფუძველათ საქართველოს რუსეთთან შეერთებისა.

15 მაისს კნორინლი წამოვიდა მოზდოკიდამ საქართველოში. ხალხს ეგონა რომ იმისათვს მოვიდა კნორინლიო, რომ ყოველიეე პაელე ხელმწიფის წინადადგენა აღსრულებაში უნდა მოიყვანოსო, ყველგან სიხარულითა და პატივის ცემით მიეგებებოდნენ ხოლმე. დაწყებული სამძღვრიდამ მინამ ტფილისამდისინ ყველგან გზაზედ იდგნენ ჯგუფათ ხალხნი, ელოდნენ კნორინლსა, მიეგებებოდნენ სიხარულითა და გამოაცილებდნენ ხოლმე სიამოვნებითა. ასე სწერს თითონ კნორინლი თავისს მოხსენებაში იმპერატორთან, 29 ივლისს 1801 წ.

ლაზარევმა რომ შეიტყო კნორინლის წამოსელა ტფილისში, შეიყარა სულ ერთიან საქართველოს გამოჩენილნი პირნი. იმათი პასუხები და ჩუსნება უნდა ყოფილიყო კნორინლისათვს ხელთსამძღვანელი საბუთი, კელმწიფესთან მოხსენების ქალაღლის შესადგენათა.

კნორინლი მოვიდა თუ არა საქართველოში, დაეით ბატონის შვლმა დაწერილებით შეატყობინა თავისი უფლება საქართველოს სამეფოზედა. ბატონის შვლმა მისწერა, რომ იმისმა მამამ გიორგიმ „თავისი სამეფო მსხვერპლათ შესწირა, გარდაცვალებულს იმპერატორს პაელესა, მხოლოდ ამ პა-

რობითა რომ იმისი მემკვიდრე ძე მისი, ყოფილიყო მფლობელი სამეფოსი.

დავით ბატონის შვლმა კნორინლს ნება სთხოვა, რადგან თითონ ავათ იყო ნება მიეცა კაცი გაეგზავნა პეტერბურღშია, რომ იმპერატორისათვს იმისი არზა მიერთმეევინა და უმეტესათ იმისათვს რომ შეეტყო საქართველოს ელჩების იქ მოქმედება და ან რუსეთის მმართებლობას იმათ რა სთხოვეს.

კნორინლმა არამც თუ დავით ბატონის შვლის თხოვნა აღასრულა, საჭიროთა სცნა, რომ კელიც აეღებინებინა საქართველოს სამართებლო საქმეებისაგანა.

„უმაღლესის მრძანებით მოვედი საქართველოში — დასწერა კნორინლმა თავის განცხადებაში, 2ს იენისს 1801 წ. რომელიც გამოუცხადა საქართველოს ხალხსა — იმ საქმეების ადსასრულებლათ, რომელიც მომანდო მე კელმწიფემა და შესატყობად საქართველოს შინაგანის საქმეების მდგომარეობისა, შემდეგ გარდაცულებისა ნეტარხსენებულის მეფის გიორგისა, ენახე მრავალი ცელილება, რომელიც არის შემოტანილი წინაალმდეგ წმინდისა შისის იმპერატორების დიდებულების მანიფესტისა და სხვათა მათ ნებათა რესკრიპტებთაშინა, რომლებიც საქართველოზედ მე მომცემია.

„ზოგიერთთ მფლობელთ ჩაშორთმევიათ მეფეებისაგან ბოძებული სამკვიდრებელი; ზოგს მომატებია ესენი ახალის

ბოძებითა სოფლებისა და თანამდებობისა თჯსის შემოსაველებით; ზოგს ერთს ჩამოართშეეიაო ჩინები ანუ ხარისხი, ადგილს სხვები არიან, ერთის სიტყვით შემოსულა ასეთი ახალი განკარგულებაები, რომელიც შესაძლო არის მხოლო ხელმწიფისაგან და დაარღვევს იმპერატორის სიტყვას საქართველოზედ თქმულს წინაშე მთელის ქვეყნისა. რიგი არ არის აქ აღიწეროს ყოველივე მომხდარი უწესობა, ყოველი საქართველოს მცხოვრებთ ისინი უწყებული აქვსთ; მაგრამ რადგან მოვალეევარ, რომ უმაღლესი ნება აღვასრულო და პირველის ცნობითვე განვაჯქმო ყოველივე წინაალმდეგი მისის იმპერატორების დიდებულების ნებისა, დასამტკიცებელათ ყოველთა მეტადრე საქართველოს მცხოვრებთ საკუთრებისა, უცხადებ მათ სახალხოთ, რომ მისის იმპერატორების გრძანებამდისინ საქართველოში ყოველივე დარჩება იმ მდგომარეობამი, რომელშიაც იყო უკანასკნელ წამამდისინ მისის უმაღლესობის მეფის გიორგის გარდაცლებამდისინ; მაშასადამე რაც მას შემდეგ მომხდარა რამ ცვლილება, რომლის უფლებაც არა ჰქონდა მიცემული არავის იმათ დაეკარგებათ თავისი ძალა. ამ გვარის საქმეების გასაშინჯათა და საჩქაროთ ცნობამი და რიგში მოსაყვანათ დაენიშნე მე ჩემნი მოხელენი და მათ წინამძღვრათ ლერენალ-მაიორი ლაზარევი.., „

თავადის შვლები, დიეან ბეგები: ზაალბარათა შვლი, ეგნატე თუმანის შვლი, იოანე ჩოლაყა შვლი, სულხან თუმანის

შვლი და ტფილისის მელიქი [ობერ პოლიცმეისტარი] დარჩია ბებუთა შვლი დაინიშნენ ახალს მმართებლობაში. ამ საამართლოში უნდა გაერჩიათ ის საქმერები, რომლებთაც განარჩედა ხოლმე თითონ მეფე. მხოლოდ სისხლის სამართალის საქმის გარდაწყეტილება უნდა გადაეცათ კნორინლისათვსა.

„ყოველთ საქართველოში მცხორებთ — დასწერა კნორინლმა — იციან, რომ ხალხის მშვიდობით ყოფნა უმთავროობოთ არ შეიძლება, რასაკურველია რომ დანიშნულნი პირნი არიან აღრჩეულნი მისთვს რადგან აქვსთ ამათ რწმუნება თავიანთის მოძმე ხალხისა. ამისათვს ყოველი საზოგადოება და მცხორები საქართველოსი მოვალე არის სხვაგან არსად არ მიმართოს თავისი საჩივარი, გარდა ამ დადგენილის სამჯავროსა, აღასრულონ ყოველიენი ამისი დადგენილება და არ მიიღონ არა რა სხვა, მითვისებული უფლება არა ვისი, ვითარცა წინააღმდეგი მისის იმპერატორების დიდებულებისა.„

საქართველოს ამ ახალს სამმართებლოს ჰქონდ„ ნაბრძანები, რომ მამულები იმ ბატონის შვლებისა, რომლებიც იმერეთში გაიქცნენ, ჩამოერთმიათ და თავიანთს უწყებაში მიელო, აგრეთვე ის მამულებიც დავით ბატონის-შვლმა დაურიგა თავადის შვლებსა. ამ მამულების მემოსავალი, ბატონის შვლების დაბრუნებამდისინ, საქართველოს შემოსავლებში უნდა ყოფილიყო ჩაწერილი ცალკე ფულათა. მეფის

გიორგის შვლებს, რომელთაც არც სოფლები და არც რამ შემოსავალი არა ჰქონდათ, ეძლეოდათ, ბრძანებით თუსში ათ-ათი თუმანი საზღოთ. დაეით ბატონის-შვლს, რადგან მამულების შემოსავალი მცირე ჰქონდა, წელიწადში კიდევ ორმოცდაათი თუმანი მოუმატეს, საქართუსლოს შემოსავლებიდამ. აგრეთვე ამ შემოსავლებიდანვე მისცეს დარია დედოფალს საზღოთ თვეში ოცდა ათი თუმანი.

ტფილისში, რომ მყუდროება და მშვდობა ყოფილიყო, დააწესეს პოლიცია. მთელი ქალაქი სამს ნაწილათ გაჰყვეს, ორი შინ ქალაქში და ერთი ქალაქს გარეთ, რომელსაც ჰქვიან გარეთუბანი. აელაბარი კი რადგან დარია დედოფლისა იყო, იმ აის პატივისცემით დაბგდეს კელ უხლებელი ისევ იმ მდგომიარეობაში, რომელშიაც იყო. მაგრამ კნორინლმა მიანდო ლაზარეესა, ვინიცობა იყო დედოფალი თან ახმა შექმნილიყო იქაც ცალკე გაემართათ ნაწილი პოლიციისა. კანონით პოლიციას უნდა სცოდნოდა რიცხვი სახლების და მცხოვრებლებისა სარწმუნოების დაყოფითა, რიცხვი და ვინაობა ქალაქში მოსვლელისა ანუ წასვლელისა და მცხოვრებლების მშვდობით ანუ ავათ ყოფნა.

დაეით ბატონის შვლი რადგან რომ კნორინლისაგან გადაყენებული იყო საქმეების წარმოებისაგან, ძალიან გაწყვეტილი იყო კნორინლზედ. საშეფოს განგებლობა რომ ჰქონდა ის მაშინ თავ ს სარგებლობას და რუსეთისას ერთმანეთში ურევდა. თქუსენ იცით — მისწერა იმან ლაზარეეს წიგნი

18 იანვარს 1801წ. — რომ საქართველო ეხლა საქართველო აღარ არის და რუსეთია, მცხოვრებნიც ამისნი არიან ღღეის იქით იმპერიის ქვეშევრდომნი. ეხლა კი, როცა ის გადაყენეს მმართებლობისაგან, პირდაპირი მოწინააღმდეგე შეექმნა რუსეთის მთავრობისა და ყოველის ღონის ძიებით ცდილობდა ეენო რუსებისთვისაცა და ახალის სამმართებლოსთვისაც.

„მთელის ამ ქვეყნის გაჭგებლებათ არიან ოთხნი უსინიდისონი და ერთი სულელი — მისწერა დავით ბატონის-შვილმა თავადს ბეგლარ ორბელიანს თიბათვეში 1801 წ. ამ სულელმა ორი ჭარელი ლეკის ბიჭები დაიჭირა და იმათ ამის სამაგიეროთ ერთი სალდათი დაიჭირეს, კელები და ცხვირი მოსჭრეს და ისე გამოგზავნეს. ამას ლაზარევი მალამს. გარდა ამისა რუსები სჯაბნიან, ბაზარში იტაცებენ და თავადის შვილებსა სცემეს. გაუჩენიათ ბილეთები, ვისაც ბილეთი არა აქვს არ იყარებენ თავიანთანა. თავადის შვილები ქუჩებში ჰყრიან. ივანეს [ბატონისშვილს იოანეს.] მისწერე, თუ რომ ენკენისთვემდისინ არ მოასწრო, მემდეგში ღუბერნია დარჩება, საქმეც საუკუნოთ წახდება. უთუოთ მისწერე, რომ წყეული გამოცვალონ.„

ბატონისშვილი ხმასა ჰყრიდა, რომ ვითომ პეტერბურღიდამ წიგნი მოუვიდა, რომლითაც იმპერატორი ალექსანდრე იმას მეფეთ ამტკიცებდა; კნორინღმა რაც გამოაცხადა ის ყოველივე თავისის ნებით არის და იმპერატორის წინააღ-

ლმდეგია, რა კი რომ გამეფდებოდა მამინ ის ყველას იმათ დასჯიდა, ვინც ეხლა იმას არა მორჩილდება და ლეკებიც დასცემიან რუსის ჯარსაო, მრავალი დაუხოცნიათო და ტყვეთაც ბევრი წაუსხვეთო. ერთის მხრიდან დავით ბატონიშვილი მეორეს ეცემოდა მწუხარებისაგან: პირველში რუსეთის ერთგული იყო და შემდეგში კი დაუმშვდებელ მტრათ შეიქმნა ყოველი რუსისა. კნორინლს უგონებდა ცილსა, ამისათვს რომ იმან მთავრობისაგან გადააყენა. ლაზარეს დაბრალა, საქართველო გაცარცვაო და დააქციაო; ერევანმიაც წავიდა იმისათვს, რომ ამალოს ოსმალო, ყიზილბაში და ლეკიო.

დავითმა ლაზარეზედ იჩივლა, რომ მამულებს ართმევსო. კნორინლმა ამ საგანზე ლაზარეს პასუხი მოსთხოვა და იმან ასე მოახსენა, მაგას მოქმედებს საქართველოს მართველობაო, ართმევს იმათაო, რომელთაც დავითმა დაურიგა თავისნებითაო და ისევ იმათ უბრუნებს, ვისაც განსვენებულის მეფის ოქმი აქვს იმ მამულსაო. კიდევ იმედი ჰქონდა დავითს, რომ საქართველოს დროებითი მმართველობაში შესულიყო. „გძინავსთ თუ რა. დაგმართვიათ, რომ არა ცდილობთ?„ ნიკოლოზ ონიკოვს ჰკითხა პეტერბურღში, რომ ბატონიშვლებს ახლდა, 5 ივნისს 1801წ. კნორინლი მოვიდა და ყოველის საქმიდამ გადამაყენა და ლაზარეემაც ოთხი ავაზაკი აირჩია და ისინი გაანწესა საქართველოს სამმართველოში. ყოველს საქმეს ისინი განაგებენ, მე კი არაფერში ალარ ურე-

ვეარ... ეგნატე [თ. თუმანის-შვილი] აბა როგორ განაგებს საქართველოსა?

ხალხის ტყუილის მოგონებით ურეედა, ბატონის შვილი დაეით ხმასა ჰყრიდა, რომ ლაზარეეი მალამს, თორემ აქეს იმპერატორის ალექსანდრეს ბრძანებაო, რომლის ძალითაც პაელეს მანიფესტი ირღვეეაო. მრაეალი ხალხი ირეოდნენ და წინააღმდეგობას აპირებდნენ; რუსეთის ერთგულნი თაეადის შვლები და აზნაურები შიშობდნენ თაეიანთ თაეისათვისა, ლაზარეეიც არა ჰფარაედა თაეისს მიმსა და ამ გეარის საქმის მდგომარეობიდამ ცუდს ამბაეს ელოდა.

„ჩემის აზრით უკეთესი ლონის ძიებაა — მისწერა იმან ენერალისა 6 აგეისტოს, რომ სულერთიან ბაგრატიონების გეარი აქედამ გაიყეანოთ; მინამდისინ ესენი აქ იქმნებიან, წესი არ იქნება.„

(ზოგი შემდეგში იქნება).

ცხოვრება

მეფის გიორგის მეათცამეტისა.

11

ტრაკტატისა ძალითა შორის იმპერატრიცისა ეკატერინა 11 და ირაკლისა, მეფის-ძე გიორგი დამტკიცდა მემკვდრედ საქართველოჲსა; მიიღოცა ორდენი ალექსანდრე ნეველისა. ამან ტრაკტატმან სრულიად აღამღფრია გული ძმათა, დედოფლისა და კარის კაცთა, მეფისა ირაკლისა მხლებელთა. მტერნი განძლიერდნენ, ირაკლი ღელაედა, დედოფალი ჰსძულობდა. თვთ გიორგი იშვათად ხედვდა მამასა თვსსა. 1789 წელსა მოვიდა იმერეთით მეფის-ძე არჩილ. გიორგი თვთ მიეიდა და ნახა: არა იამა ესე მეფესა და ეძიებდნენ მიზეზსა რომელმანცა განაღვძა იგი მასთან სამეფობროდ. — არჩილმან სასახლიდამ ჰსცა თოფი მოლასა, რომელიცა დაჰკიოდა მეჩითიდამ შოედანსა სამეფოსა. შესწუხნა მეფე დიდად; ხოლო გიორგი არა, და იტყოდა სიტყვათა არჩილისადმი სანუგეშოთა. ამანცა უფრო განარისხა მეფე, და ბრძანებდა სიტყვათა მკუახეთა გიორგისათვს.

12

შემდგომად გარდაცვალებისა მეფისა სოლომონ პირველისა, ოდეს გამეფდა იმერეთს დავით, მოვიდნენ იმერეთით ევთიმი გენათელი, დოსითეოს ქუთათელი, სარდალი ქაიხოსრო წერეთელი, პაატა მიქელაძე, სალთ-ხუცესი ზურაბ წერეთელი, სეხნია წულიკაძე, იოანე აბაშიძე, იოანე აგიაშვილი, ქაიხოსრო ჩაჩავაძე. ფიცის ჭაცნი ლოორთქიფანიძე, იოსელიანი, ავალიანი და სხვანი. ესენი ითხოვდენ, რადგანაც არა ჰსურს მეფესა ირაკლის მეფე დავით, მიმტაცებელი ტახტისა, ინებოს და შეიერთოს თჳსდა სამეფოდ იმერეთი, ვითარცა იყო ერთ-მთავროებისა დროთა. დესპანნი იმერთა არწმუნებდენ მეფესა, რომელ ყოველადი სამეფო იმერეთისა მოელის, სიქადულით და მხიარულებით საქმისა ამის დასასრულსა, თჳთ მთავართა გურიისას და ოდიშისას ჰსურსთ და სწყურიანთ ესე. მცხოვრებთა გლეხთაცა იციან ესე და უხარიან ბატონობა თქუენი იმერეთსა, მტერთაგან ჯუარისა გაოხრებულსა. მეფემან უგდო ყური და ნაცულად ჰასუხისა პირად, გრძანა იქნას რჩევა საქმისა. დანიშნულსა დღესა კათოლიკოზი, მღუდელთ-მთავარნი, თავადნი, სარდალნი, სალთ-ხუცესნი, მდივან-ბეგნი ქართლ კახეთისა, შეიკრიბნენ, სამეფო-

სა პალატში და შეიდნენ განჰსჯასა. პირველი და ძლიერი
კმა ერთობისათჳს იყო ჭაბუა ორბელიანი. მას შეუდგნენ
კათოლიკოზი ანტონი, სარდალი დავით ყაფლანი შვილი,
ჯარდან ჩოლაყაშვილი, იოსებ ბარათაშვილი და სხჳანი. მეფე
ჰსდუმებდა და ბრძენი ჭაბუა ასმენდა ქუხილსა სიტყჳსბითა
დიდსა საქჳსყნოსა სარგებლობასა. აკურთხეედ ჰაზრთა ამათ,
ზეგარდამო შთაგონებულთა დესპანთადმი და იმერთა ერისა.
ნუ ჰყოვნი, მეფეო! იტყოდა ჭაბუა; მეფე ერისათჳს და არა
ერი მეფისათჳს, ერი იმერთა ითხოვეს ერთობასა და კავში-
რსა, ვითარ იტყჳს მეფე უარსა? რისთჳს არ მიიღებს თხო-
ვასა? ვიცი და მესმის ჰაზრი თქჳსნი, მეფეო! ვითარ მო-
ელო მეფობა შვილისაშვილსა ჩემსა? ესრეთი ჰაზრი უეჭვე-
ლად ერის უბედურებითი იმერთა თჳს, უსარგებლო
ქჳსყნისათჳს, დიმლუპაეი ქჳსყანისა. — ვითარ მოელო მეფო-
ბაქართლისა ქართლისა მეფეთა და რა დაჰკარგა საქართჳსლო?
მან დაკავშირებითა საქართლოსა და კახეთისა? ვითარ მო
ელო მეამბოხეთა არაგვისა ერისთავეთა საერისთაო არაგვ,
ვითარ მოელო საუკუნოდ ქსანი ქსნისა ერისთავეთა? ბედნი-
ერება ერისა ითხოვს ერთობასა, ძლიერება მეფობისა ერის
აერთ დაკავშირება. — ბატონო მეფეო, მოახსენა ქაიხოსრო
წერეთელმან, უკეთუ ვერ დამტკიცდება ერთობა და შეუდ-
გება უწესოება, საენო ქართლისათჳს და მეფობისა თქჳს-
ნისათჳს, — მაშინ დაუტევეთ იმერეთისა მეფობა, მაშინ
თქჳსნც უბოძეთ იმერთსა ნებაა იყოლონთჳსდა მეფე თჳსი.

ამითი არა დაშაედებარა. ჰსცადეთ, რა შეუდგება. მიიღეთ გკრგკნი ჩუსნიცა, განძლიერდით ჩუსნით და განგუაძლიერეთ თქუსნით. — ირწმუნეთ მეფეე ბატონო რომ ჰსცნობს ამას მტერი და მიეცემა შიშსა და მორიდებასა. შემდეგ დუმილისა მეფისაგან, მუხრანის ბატონმან იოანე მოახსენა კრებასა. დაკავმირება იმერეთის დიახო ძველია, ჩუსნ ქართუსლთა ვერ მოგველია ჩუსნთკს, ვითარ მოუაროთ იმერეთსა? რათ ვექმნათ პატრონად ქუსყანასა რომელსაცა ჰყავს საკუთარი პატრონი, შვლის შვლი მეფისა? სარდალმან დავით, განრისხებულმან წარმოსთქუა სიტყუა: მართლად ალვიარებს მუხრან ბატონი რომ ვერ მოუველის იგი დღეს ქუსყანასა თავისისა კრმლითა და ბარალითა. მოვა დრო და მოჰსცემს ღმერთი სხუასა მუხრანის ბატონსა, რომლისა კრმალი უფრო მჭრელი იქმნება. — სიტყუამან დაბადა ამბოხი, აწყინა მეფესა, დაწყინებული მეფე წამოდგა და შეეიდა სხუასა ოთახსა. დაიშალა შეკრებულება პირუსლი.

ჰსცნო დედოფალმან დარეჯან საუბარი ესე ყოველი, განრისხნა და მიაწერა ჰაზრი ესე მეფისაძეს გიორგის, რადგანაც სარდალი დავით იყო დისწული მისი საყუარელი და მეტოქი მუხრანის ბატონისა. დაიბარა ჭაბუა და მრისხანედ უბრძანებდა ყუსდრებითთა სიტყუათა. არა, ბატონო დედოფალო, ვერ შევიქმნები ორგული, იტყოდა ჭაბუა, მეფისა და სამეფოჲსა. ჰაზრი ჩემი დაშთება უცუალებელად, მტკიცედ და უკეთუ არ აღსრულდება, ჰმთავიტან თან საფ-

ლაესა. რათ მიბრძანებთ, არ ვიყო ერთგული მეფისა და ქუჩუყანისა. ვიცი რასაცა ვიტყვ, არ ეხედავ კეთილად საქმესა და ასე ვარჩევ: ვიყო და მერქუას მრჩეველი მეფისა და ვურჩევდე რასმე ბოროტსა? ეჰგონებ იქმნებ საქმე ეშმაკისა, ბოროტისა კაცისა და ქუჩუყნი მტერისა, მამა პაპათა სისხლი დაულერიათ ქუჩუყანისათვს და მეფეთათვს, ვარ შვილი ქუჩუყნისა და ერთგული მეფისა, ამისათვ გაბედვთ ვიტყვ და უშიშრად მოვახსენებ მეფესა ჩემსა და თქუენ ბატონსა ჩემსა დედოფალსა, სიტყუათა ამათ.

მეფის ძე გიორგი მორიდებული მამისა და დედინაცუ-ლისა, არ ინახვნებდა არცა დესპანთა და არცა კარის კაცთა, რათა არა წარმოსთქუან ;რაჲმე სიტყუა და არა მიეიდეს ჰაზრი რაჲმე ახალი მეფისადმი მასზედ გაეჭვიანებულსა.

ქუთათელ და გენათელი აბაშიძე და სხუანი დესპანნი მიუთხრობდეს დედოფალსა იმერეთისა მდგომარეობასა და სრულიად დალუპუასა, უკეთუ არ მოხდება ერთობა ქართუელთაჲთანა. დედოფალი ბრძანებდა უარსა და იტყოდა ვერ-გამოწირუასა იმერეთისა: გვრგვნს შვლისაშვლისა კელთაგან.

დღესა მესამესა, შემდეგ პირუელისა, იყო შეკრებილება მეორე. ჭაბუა ეითარ იტყოდა მასვე: კათოლიკოზი ანტონი ამტკიცებდა მათსა ჰაზრსა. მაშინ მეფემან უბრძანა მეფის-ძეს გიორგისა: რას იტყვ გიორგი, შენ? კელმწიფეო ჩემო, სი-

ტყუა ჩემი, ეითარცა ეხედავ, იქნება მრავალთა თჳს წინა-
ალმდეგი და მაინც გავებედავ შოგაკსენო: მეერთება იმერე-
თისა ქართლისადმი არის სიმტკიცე მეფობისა: თუ გნებავსთ
უძლეველობა ქუსყენისა მტერთაგან, უნდა იქმნას ერთობა:
რა არს უკეთილეს, რა არს მშუსნიერ ეითარცა ერთობა
ძმათა, — იტყჳს წინასწარ-მეტყუსლი დავით. სამეფო ისრა-
ილთა დაეცა მაშინ, როდესაც განსქდა ორად მეფობა
სოლომონისა, დაეცა საბერძნეთი, ოდეს განიყო ორად
და სამად. — მეფობა განყოფილ არა დაადგრეს, ბრძანებს
მაცხოვარი. სიტყუანი ესენი შოიწონეს შეკრებილთა მსაჯუ-
ლთა. ჭაბუამ ეითარცა ალამალლა ჴმა და მოსთხოვა მდა-
ბლად, რათა თანკმა იქმნეს მეფე ერთობისა ჰაზრისათჳს და
ალასრულოს თხოვა იმერეთისა დესპანთა. მაშინ მეფე ალს-
დგა და ბრძანა: „თხოვასა ამას ვერ მიეიღებ; მტერი მად-
გას კარსა, ვერ გაეიხდი ახალსა მტერსა, რაცა უნდა იყოს
შჳლისშჳლი ჩემი იმერთა ტახტისათჳს განმზადებულ. — დე-
„სპანნო, წარვედით და იმერთსა ერსა გამოუცხადეთ, რომ
ლავსუამ იმერეთისა ტახტზედ შჳლისშჳლსა ჩემსა და ესრე-
თისა კავშირითა თავეთ თჳსით იქმნება ერთობა იმერეთის
ქართლისა თანა„. ესრეთ დაბოლოვდა დესპანობა იმერთ
და ჰაზრი ერთობისა. მასვე წელსა 1790 წარავლინენ ჯარ
ქართუსლთა 4,000 და თანა ჰყუა სარდლად მეუხრანის
ბატონი იოანე, ქიზიყისა მოურავი ზაქარია ანდრონიკაშჳლი,
ჯარდან ეშიკალას ბაში ჩოლაყაშჳლი, ენდრონიკა შჳლი რეკ

[ცოლის-ძმა მეფის-ძისა გიორგისა და მეფის-ძე. იულონ; გარდადგეს მეფე დაეით და განამეფეს სოლომონ მეორე ქუთაისს:

13

ესრეთ დაბოლოვებულსა საქმესა ამას მეუდგა 1790 წ. მხოლოდ დაკავშირებითი ტრაკტატი შორის ქართლისა და კახეთისა, იმერთა და მთიავართა ოდიშისა და გურიისა. აჰა ნამდვილი ესე პიროობაებითი მათ შორის წესდება. [6]

1

ტრახტატი ივერიელთა მეფეთა და მთიავართაგან დამტკიცებული შრთელისა, კახეთისა, იმერთა, ოდიშისა და გურიისა, აწერილი სამეუფოსა ქალაქსა თჳსსა 1790 წ. ვინაადგან ყოველთაევ იბერიელთა მსახლობელთა სამეფოსა შინა ქართლისა, კახეთისა, ოდიშისა და გურიისათა აქუსთ ერთ მართწმუნეობა, არიან ძენი ერთისა კათოლიკე ეკლესიისაგან შობილნი და ერთისა ენისა მქონებელნი, აქუსთ მაესხელობითიცა სიყუარული ვითარცა სისხლით ნათესაეთა

და მოყურობით შეკრულთა ურთი ერთა შორის„.

„ამისათვს ჩუენ ზემოხსნებულად ქუსყანათა იეერიისა და მეფენი და მთავარნი და მამტკიცებელნი საუკუნოსა ამის პიროობისა სახელითა ყოველად ძლიერისა ღუთისათა, აღესთქუამთ მტკიცესა ამას ერთობასა, რომელიცა თვთოეულად შემდგომთა შინა ჰაზრთა ცხად იქმნების.„

„უფლისა იესო ქრისტეს მონა მეფე ქართლისა, კახეთისა და სხუათა ირაკლი მეორე ქრისტიანებრითა თანამდებობითა გარ წმუნებთ ყოველისა საიმერეთოსა მეფესა შვლის შვლსა ჩემსა სოლომონს და მთავარსა ოდიშისა და სხუათ სამთავროთა დადიანს გრიგოლს და მთავარსა გურიისას სვმეონს და ერთობით თავადთა, აზნაურთა და ერთა ქუსმოჯსა იეერიისა ესრეთ;

მუხლი პირუსლი.

„შეერაცხო ყოველი მტერი თქუსნი მტერად ჩემდა და ყოვლისა საშეფოჯსა ჩემისა; და ეიყო მტერი მტერისა თქუსნისა და მოყუარე მოყურისა.

მუხლი მეორე.

„მაქუნდეს ზრუნუა დამმკვდებისათვს ქუსყანისა; და ყოელისა შეძლებისა ჩემისამებრ ეიყო მემწე თქუსდა წინააღმდგომად მტერთა თქუსნთა?

მუხლი მესამე.

„ვიყო მწადნელი ბედნიერებისა თქუსნისათვს და დაცუად ძეთა იმერეთისათა, ეითარცა მამა საზოგადო მათი.„

მუხლი მეოთხე.

»უკეთუ აღდგეს მტერი ვინმე თქუენ ზედ დიდი ანუ მცირე, მკედრობითა ჩემითა ანუ სხუათა ძალითა, სიტყვთა და საქმითა შეძლებისა ჩემისაებრ მზა ვიყო შემწედ თქუენდა.

მუხლი მეხუთე.

»უზენაესისა მიმართ მფარველობისა საიმპერატოროსა უმაღლესისა კარისადმი, ვითარცა მაქუნდეს შეკრულება, ვიყო მწადნელი თქუენდაცა უბედნიერესსა შინა მდგომარეობასა მოყუანებად მფარუელობითა ერთბამად ერთისა უაღესუსტისისა კარისათა.

მუხლი მეექუსე.

ალთქმათა ამათ შინა ჩემთა ქრისტიანებრითა შევიკრი თანამდებობითა თჳთ ძეთა ჩემთა, თავადთა საქართუელოსათა და საზოგადოდ ერთა ჰსჯულ-ეუდებ საუკუნოდ ერთგუამად შეერთებასა ამა ქუეყანასა იერიისათანა და ვამცრებ ყოველთაევ რათა მტკიცედ ეგნენ ზემო აღწერილთა ალთქმათა შინა, ვითარცა ჰსჯულთა ზედ ეკლესიურთა, იყაენ ესრეთ. ეიცი ვითარია თანამდებობა ჩემი და ეჰგიე მტკიცედ კელ-მოწერისა ამის ჩემისაებრ.

მეფე ქართლისა, კახეთისა და სხუათა ერეკლე.

დედოფალი ქართლისა, კახეთისა და სხუათა დარეჯან.

საქართუელოს კათოლიკოზი ანტონი.

»ეიცე კანცლერი სოლომონ ლიონიძე». [7]

2

ტრაქტატი მეორე ნაცვლად პირველისა.

უფლისა იესო ქრისტეს მონა, მეფე ყოველისა საიმერეთოსა, შვლის-შვლი თქვენი სოლომონ, ქრისტიანებრითა ალთქმითა გარწმუნებთ უმაღლესსა მეფესა ქართლისა, კახეთისა და სხვათასა, მეორისა ირაკლის, უგანათლებულესთა ძეთა თქვენთა, თავადთა, კეთილ-შობილთა და ერთა ზემოჴსა იეერიისათა ესრეთ:

მუხლი პირველი.

შეერაცხო ყოველი მტერი თქვენი მტერად ჩემდა და ყოველისა სამეფოჴსა ჩემისა და ყოველი მტერი მტერისა თქვენისა და მოყვარე მოყვრისა.

მეხლი მეორე.

მაქვნდეს ყოველივე შეძლება ჩემი დაუზოგავად დამმკვიდებისათვს ქვეყანისა თქვენისა და ვიყო მზა ნიადაგ წინააღმდგომად მტერთა თქვენთა,

მუხლი მესამე.

„ვიყო მწადრნელი ბედნიერებისა თქვენისათვს და უგანათლებულესთა ძეთა თქვენთა, ვითარცა თანამდები მეფე დისაწული მათი„.

მუხლი მეოთხე.

„უკეთუ აღდგეს მტერი ვინმე თქვენ ზედა დიდი ანუ

მცირე, მკედრობითა ჩემითა ანუ სხვთა ძალითა, სიტყვთ
და საქმით შეძლებისა ჩემისა მებრ მზა ვიყო შემწედ
თქუენ.

მუხლი მეხუთე.

„უზენაესისა მიმართ მფარველობისა საიმპერატოროსა
უმაღლესისა კარისადმი, ვითარცა აქუნდეს უმაღლესობასა
თქუენსა შეკრულება, ვიყოთ თქუენთანა მჭონებელი, თან-
ხმობისა უბედნიერესისა მდგომარეობისა ჩუენისათჳს, მფარ-
ველობითა ერთბამად ერთისა უაეგუსტესისა კარისათა.„

მუხლი მეექუსე.

ალთქმათა ამათ შინა ჩემთა ქრისტიანებრივთა შეეიკრი
თანამდებობითა თჳთ თავადთა ყოველისა იმერეთისათა, კეთილ-
შობილთა და საზოგადოთა ერთა ჰსჯულოუდებ საუკუნოდ
ერთგულებად შეერთებასა ამას ზემოჯსა ივერიისათანა და
ვამცნებ, რათა მტკიცედ ეგნენ ზემო აღწერილთა ალთქმათა
შინა, ვითარცა ჰსჯულთა ზედა ეკლესიურთა, იყავ ესრეთ.
ეიცი ვითარია თანამდებობა ჩემი, და ეჰგიე მტკიცედ კელ-
მოწერისა ამის ჩემისაებრ.

მეფე ყოველისა საიმერეთოჯსა სოლომონ.

დედოფალი ყოველისა საიმერეთოჯსა სოლომონ.

დედოფალი ყოველისა საიმერეთოჯსა მარიამ.

ვიცე კანცლერი სოლომონ ლიონიძე.

3

ტრანსპორტი მესამე ნაცულად პირველისა.

უფლისა იესო ქრისტეს მონა' მე მთავარი ოდიშისა და სხვათა სამთავროთა დადიანი გრიგოლ, ქრისტიანებრივთა ალთქმითა გარწმუნებთ უმაღლესსა მეფესა ქართლისა, კახეთისა და სხვათასა მეორესა ირაკლის, უგანათლებულესთა ძეთა თქვენთა, თავადთა, კეთილ-შობილთა და ერთა ზემოჲსა ივერიისათა ესრეთ:

მუხლი პირველი.

შეერაცხო ყოველსა მტერი თქვენი მტერად ჩემდა და ყოველისა სამთავროჲსა ჩემისა და ეყო მტერი მტერისა თქვენისა და მოყვარე მოყვრისა.

მუხლი მეორე.

მაქვნდეს ყოველივე შეძლება ჩემი დაუზოგავად დამშვდებისათჳს ქვეყანისა თქვენისა და ვიყო ნიდაგ მზა წინაალმდგომად მტერთა თქვენთა.

მუხლი მესამე.

ეიყო მწადნელი ბედნიერებისა თქვენისათჳს და ძეთა თქვენთა, ეითარ ნათესაობით თანამდები უგანათლებულესობათა მათთა.

მუხლი მეოთხე.

უკეთუ აღდგეს მტერი ვინმე თქუენ ზედა დიდი ანუ მცირე მხედრობითა ჩემითა ანუ სჯულთა ძალითა, სიტყვთ და საქმით მეძლებისა ჩემისა ებრ შეავიყო ჩემწედ თქუენ-ნდა.

მუხლი მეხუთე.

უზენაესისა მიმართ მფარუელობისა უმაღლესისა საიმპერატოროსა კარისადმი, ეითარიცა აქუნდეს მეკრულება უმაღლესობასა თქუენსა, ეიყო თქუენთანა მქონებელი თანკმოგბისა მფარუელობათა თქუენთანა ერთბამად ერთის უაელუსტესისა კარისათა.

მუხლი მეექუსე.

ალთქმათა ამათ შინა ჩემთა ქრისტეანებრითა შეეიკერი თანამდებობითა თჯთ სახლის წულთა ჩემთა და თავადთა სამთავროჯსა ჩემისათა, კეთილ შობილთა და ერთა ჰსჯულეუდედ საუკუნოდ ერთ გუამად შეერთებასა ზემოჯსა ეევრიისათანა და ეამცნებ, რათა მტკიცედ ეგნენ ზემო აღწერილთა ალთქმათა შინა, ეითარცა ჰსჯულთა ზედა ეკლესიურთა. იყაენ ესრეთ, ეიცი ეითარია თანამდებობა ჩემი და ჰეგეე მტკიცედ კელ-მოწერისა ამის ჩემისაებრ.

4

ტრახტატი მეოთხე ნაცულად პირველისა.

მე მთავარი გურიისა სჯმეონ ქრისტეანებრითა ალთქმითა გრწმენებთ უმაღლესსა მეფესა ქართლისა, კახეთისა და სხვათასა მეორესა ირაკლის, უგანათლებულესთა ძეთა თქუენთა, თაკადთა, კეთილმოობილთა და ერთა ზემოჴსა იმერისათა ესრეთ.

მუხლი პირველი.

შეერაცხო ყოველი მტერი თქუენი მტერად ჩემდა და ქუეყანისა ჩემისა და ეიყო მტერი მტერისა თქუენისა და მოყუარე მოყურისა.

მუხლი მეორე.

„მაქუნდეს ყოველიეე შეძლება ჩემი დაუზოგაად სახმარ-ყოფისათუს სამეფოსა თქუენისათა ეიყო ნიადაგ ზრა წინა-ალმდგომად მტერთა თქუენთა„.

მუხლი მესამე

„ეიყო მწადნელი ბედნიერებისა თქუენისათუს და ძეთა თქუენთა, ეითარ ნათესაობით, თანამდები უგანათლებულე-სობათა მათთა.„

მული მეოთხე.

„უკეთუ ალდგეს მტერი ეინმე თქუენზედა დიდი ანუ მცირე მკედრობითა ჩემითა ანუ სხვთა ძალითა ჩემითა, სიტყ-

ვთ და საქმით შეძლებისა ჩემისაებრ მზა ვიყო საკმარად თქ-
ფენდა.

მუხლი მეხუთე.

„უზენაესისა მიმართ მფარველობისა უმაღლესისა საიმპე-
რატოროსა კარისადმი, სადაცა და ვითარცა აქუნდეს შეკრუ-
ლება უმაღლესობასა. თქუენსა, ვიყო თუენთანა მქონებელი
თანა კმობისა უბედნიერესისა მდგომარეობისა ჩემისათვს მფა-
რველობითა თქუენთა ერთბამად ერთისა უაღლესტესისა
კარისათა.

მუხლი მეექუსე.

„ალთქმათა ამათ შინა ჩემთა ქრისტეანებრითა შეეეკერი
თანამდებობითათვს სახლისწულათა ჩემთა, თავადთა, აზნაურთა
და ერთა საშთაეროჲსა ჩემისათა, ჰსჯულ ეუდებ საუკუნოდ
ერთგულამად შეერთებასა ამას ზემოჲსა იეერიისათანა და ეამ-
ცნებ, რათა მტკიცედ ეგნენ ზემოალწერილთა ალთქმათა შინა,
ვითარცა ჰსჯულთაზედა ეკლესიურთა. იყავენ ესრეთ. ეიცი
ვითარია თანამდებობა ჩემი და ეჰგიე მტკიცედ კელმოწერისა
ამის ჩემისაებრ„.

ოთხად დაწერილნი პირობაები ესენი, კელმოწერილი
და ბეჭედ ხმულნი მეფეთა და მთავართაგან, მლუდელთ მთავარ-
თა და მოხელეთაგან, განცხადღენ ყოველთაგან. — კოპიონი
მათნი წარუველინეს იმპერატრიცასაცა ეკატერინა ბეორესა.
თვთ სოლომონ ლიონიძე მისული კართა ზედა ივერთა
მეფისა და მთავართა დადიანისა გრიგორისა და გურიელისა

სჯმონისა, მრავალად დაშტრა, რათა მოეყუანა ერთობასა მტკიცესა ერთ ნათესაობა ქართველთა. მეცადინებდა შინა კავშირითა, გაეუქმებინა გარე კავშირი. ერი, დაცული გარეთითა უცხოთა ნათესავთაგან მფარველობითა, არის მარადის დაშდაბლებული. ერი სხვათა მფლობელობასა ქუშმე შესული, არის მონა და მონა მზაკუარი, დაცინებული; მასხარად აგდებული, ვითარცა დამკარგველი თჳთ მყოფობისა, ჰკარგავს სულისათჳსისა საკუთარსა ძალსა და ღირსებასა. უძლური სულითა ჰკარგავს სხეულისაცა ძალასა: ენა და მეტყველება მისი, მწერლობა და მწიგნობრობა მოეღება დამონებულსა უცხოჲსა ნათესავისა ენითა და ჩუსულებითა.

ოთხასითა წლითა გამტკიცებულნი კერძოობითსა უფლებასაზედა სამთავრონი, მოისმენდნენ ლიონიძისა სიტყუათა ერთობისათჳს. გარნა სადაღა იყო ძალი დამაკავშირებელი მათი? ოდეს მეფემან ირაკლი მეორემან დაჰკარგა ერთ მეფობისა იმერთა ერისა თხოვა, დაკარგაცა ძალი კავშირისა. კმა ლიონიძისა იყო კმა ღალადებისა უდაბნოსა, ენითა ცემა ჰაერისა და ამაო ბგერა ბაგეთა. იხილა ესე ლიონიძემან ადრეეე და შორს მხედველმან ეერღა ჰპოვა ლონე სხვა დაცჳსათჳს მეფობისა, რომლისათჳსცა, გამიგონია მამისა ჩემისაგან, იტანჯებოდა იგი. — ესეეე იყო მიზეზი, რომელ შემდგომად მეფისა გიორგისა, წარვიდა იმერეთსა და მუნით სპარსეთსა და მოკუდაცა მუნ დამტირებელი

ქუსყანისა და მრავლად დატირებული სომეხთა კათოლიკოზისა ეფრემისაგან, რომელთანაცა ჰსცხოვრებდა რამდენსამე დროს. სიკუდილი მისი იყო ეგონებ, 1810 წელსა, ანუ მცირედ შემდეგ.

14

მეფის ძე გიორგი, დროთაგან ყმაწვლობისა, 40 წლამდე ცხოვრებისა თვსისა, იყო ტანით წურილი, მაღალი და ბრგე. 1785 წლიდამ შეეიდა სიმსუქნეში, ვანსქელდა დიდად და თუმცა ესრეთმა სიმსუქნემან უფრო ახოვან ჰყო იგი, გარნა ეერლა ჯდებოდა ცხენსა თავისუფლად და ეერცა იქმნებოდა მარდი, ვითარცა იყო პირველ. შემდეგ შეეჩვა შინა ყოფნასა, და მოთხოვილებისა გამო დიდისა გუამისა, მიილებდა სანოვაგესა მრავლად და მადიანად მარადის. ჩუსულებასა ამას შეუდგა მდიდრად სადილისა მზადება და ხანგრძლივ მირთმეა სადილისა მეჯლიშისა წესითა. პური სადილისა მისთვს იყო გამტკიცული თეთრი და ყოველ დღე ცხუსებოდა სახაბაზოსა. ბრძანებისა-ებრ მისისა აქუნდათ ნება ყოველთა ქალაქისა მცხოვრებთა მხოლოდ სნეულთათვს და ავათ-მყოფთა წარელოთ პური სახლად თვსად, ყოველ დღე ხსნილისა დღეთა, მცნებისა ებრ მართლ-მადიდებელისა ეკ-

ლესიისა, იკუნლოდა ძროხა, ფლოვი ქათმითა და ხირიმკი-
თა შემზადებული, მიერთმოდა ყოველ-დღე; ეგრეთუს შემ-
წუარი და აფხაზური. დიდათ უყუარდა ზაქი წლეული ანუ
უფრო მოდიდო, სილბილისა, სითეთრისა, გემოვნებისათვს
მისის კორცისა; უმეცარნი და მემურნენი და მტერნი მისნი
ჩუმნი დაფარულნი ეცინოდნენ მას ამისათვს და იტყოდნენ
იცრუით: „მრთელსა ზაქსა ჰსჭამსო „ წესისამებრ სადილო-
ბისა ძველისა და ახლისა. პირუსლ მეფეს მიერთმეოდა
ყერძი და რადგანაც ზაქისა და საუკეთოესა საჭმლისა ნაჭე-
რნი მიერთმეოდნენ მას მრავალად, აქედამ მედგა ცილის-
წამებაცა. მრთელსა ზაქსა შეჰსჭამდაო. აქუნდა მას ჩუსუ-
ლება ეითარცა დადიანისა კარზედაც მინახავს, რომელ მიი-
ღებდა ნაჭერსა დიდსა თვთ, და სხუათა თვთვე დასახელე-
ბითა სტუმართა, უბოძებდა, ნიშნად პატივის ცემისა და
სიყუარულისა. ნაცულად ხბოჯსა მიერთმეედა ზაქისა წლე-
ულისა ანუ მეტისა კორცსა. ზაქისა კორცი არის დიდად
ლბილი, ფრიად გემოვანი და ფერით დიდად თეთრი, მრა-
ველით უკეთესი კბოს კორცისა.

ღვნო უყუარდა წითელი და აქუნდა უკლებელი ხოდა-
ბნური და ყუარული, რომელსაცა ცალკედ დიდად განმწმე-
დილსა ქუსერმი მეამზადებდენ საწელიწლოდ კარისათვს
მეფისა. თვთ მიერთმეედა არა უმეტეს ერთისა ჩარექისა
ანუ თუნგისა მეოთხედისა. დათრობა მას ჰსძაგდა ეითარცა
სიბილწე, და ხუმრობით და სიცილით დაუწუნებდა სადილსა

ბისა მეინახეთა, უკეთუ ვინმე გაურეედა წყალსა და წყალ-
სმულსა დალეედა ღვინოსა: გაიგონე რა გიამბო, იტყოდა
განგრძელებულისა კვისა კილოთი: „თუ გინდა ღვინო წყლი-
ანი, მდაბალი ჰსვ ღვინოო, ყარგი ღვინო არ უნდა წახდეს
წყლისა შერეევითა, არაყი არა იყო ჯერეთ დიდსა ხმარებაში,
გარნა ურჩეედა არა ჰსუან ვითარცა მაწყინებელი აგებულე-
ბისა და არცა სასარგებლო, თუმცა მტკბარი თაფლითა,
მერაბისა მირთმევისა დროს, — ქართუსლთა ჩუსულებისა
წესითა. ორაგული უყუარდა დიდად და ჰსწყინდა მარადის.
მკურნალნიცა აყენებდენ ორაგულისა მირთმეეისაგან და არა
ერთგზის განჰკურნესცა წყინებისაგან ორაგულისა, აქაცა
შეკცეეისათვს და ხუმროებითა წარმოიტყოდა სიტყუასა:
ოთახისათვს დარბაზი ვის დაუქცეეიაო?

სადილი მისი არ იქმნებოდა თვნიერ მღუდლისა, რომე-
ლიცა მარადის მამაო ჩუსნოსა თქმითა, აკურთხეედა დაგე-
ბულსა სუფრასა, და რადგან იცოდა მცირედ ბერძულიცა,
ამისათვს ხშირად თვთ იტყოდა ბერძულად „მამაო ჩუსნოსა„
და აკურთხებინებდა სუფრასა მდუდელსა. ჩუსულებრივ
ბინახენი სადილისა მისისა, იქმნებოდენ ოცი და ოცდა
ხუთამდე კაცი ღღე ყოველ.

დიდოსა ლეკნი თთუს ყოველ მაისიდამ და კვალად
ზამთრადმდე მოჰგურიდენ თვსთა ცხუართა და თოხლთა,
ვითარცა გემოვანთა დიდად და მრავლით უგემრიელესთა
ხუთა მთათა ზედა ნაკუსბთა ცხოკართა. მეფე დასაჩუქრე-

ბდა მათ ცხენრებითაევ სამეულად; უბოძებდა სამოსთა მათ და ცოლთა მათთათვს. ოდესმე ზაფხულსა მოსძებნიდენ მეფე'ა ლილოზედ, ოდესმე ქუსმო ავჭალასა, სადაც ხშირად განატარებდა სახლობით ზაფხულსა თთუსთა. აქა ჰქონდა სადგურად გურამიშვლის ზაალის სახლი ციხე გალაენიანი მტკვრის პირსა ნაშენი. სირყმითგანვე არ უყუარდა ნადირობა. მონადირეთა დიდ კაცთა უწოდებდა „კაცთა უსაქმოთა, მოცლილთა„. — დევნა მხეცთა და პირუტყუთა შეაჩვევს მტროობასა და მესისხლეობას, განამოარეს გულსაო. შვლთაცა თვსთა არ ურჩევდა ნადირობისა შეჩუსვასა, და მრთლად არცა ერთი მათგანი, რომელთაცა მე ვიცნობდი არ ეყუნენ მონადირენი, გარდა მეფის ძის ილიასი და ესეცა შეჰსჩუოდა ნადირობასა რუსეთში. არ უყუარდა ჯირითობაცა, რომელსაცა უწოდებდა საგანსაცდელოსა რასამე, დ ამისთვს მკდალად ჰკადოდენ მემალულნი მეტოქნი მისნი.

დილითა, შემდგომ ცისკრისა დღე ყოველ მოსმენისა მიირთმეედა ჩაისა ილით და დარიჩინით მოდულებულსა; ჩინეთისა ჩაისა, რომელიცა მოერთმეოდა რუსეთიდამ, მიიღებდნენ სნეულებისა დროსა სამკურნალოდ და იშვათად. ყავა, თურქთა წესითა, სტუმართათვს იხმარებოდა ხშირად.

შაქარი დროთა ამათ იხმარებოდა ყანდისა რომელიცა მოაქუნდათ ეაჭართა სპარსეთიდამ და მისირიიდამ. — ევროპიისა შაქარსა იშვათად მოიტანდნენ, რადგან უძვრეს სპარსულისა იყიდებოდა. ესრეთი ევროპიისა მიქარი, შემოეიდოდა

საჭროდ ახალციხისა გზით, ეგრეთეს ყავა და თამბაქო, ფალათინისა ტყავები, საპონი მარანდული (ზეთისა) და სხვანი ეგ ეითარნი.

15

მეფემან ქართლისა თეიმურაზ მეორემან, ჯერეთ შვდის წლისა მეფო ძისა გიორგის, მვლის შვლსა თვსსა 23 აპრილსა ღლისათვს ე. ი. საბელ წოდებისა მისისა, ბრძანა მოსვლადონ დროშა საუფლის-წულო, მისისაეე ბრძანებითა ეფილეს ყვთელი ატლასი და მასზედ მოქსოვეს ხატი მეტეხთა ღვთის მშობლისა ფერადებითა და ყილიტითა. მომქსოვი ესი იყო ამირეჯიბისა როინისა ასული და ქეჩრიეი როსტომ ეფეშვლისა ანასტასია, რომელიცა ახლდა დედოფალსა ანანუმს თეიმურაზ მეფისა მეუღლესა და არღა შორდებოდა მეფისა სასახლესა, და რომელიცა იყო საყვარელი ეს დახლოებული დედოფლისა თამარისა, პირველისა ცოლისა თვთ თეიმურაზ მეფისა.

კათოლიკოზმან ანტონი უკურთხა ღროშა ესე და მიარბინა მეფის ძესა მეტეხისა ეკკლესიასა შინა, პარაკლისისა ალდგენითა. ღღესა ამას იყო დიდი პატიჟობა სტუმართა ეფლისა პალატებში ქალთა და კაცთა. ამასვე ღღეს ალსა-

ზრდელად მეფის ძისა, შესწირეს მეტეხისა ეკლესიასა, ვითარცა კარისა ძუსლად საყდარსა და კათოლიკოზისა მეტოქსა, ძვრფასი ბარძიმ ფეშხუმი, რომელიცა დაიკარგა 1795 წ. სამი კომლი კაცი და ერთი კელი შესამოსელი, და მიუბოძეს წინა-მძღუართა მისთა ოქმი შეწირულობისა.

კატი ესე ძუსლი თვთ ნამდვლ დაიკარგა თბილისისა ალებისა დღესა 1765 წელსა სპარსთაგან; ხოლო დროშა დღესაცა არის სახლსა შინა ჩემსა დაცული. ბუშტი ვერცხლისა და თვთ ძელი, რომელზედაცა იყო დამყარებული სახე ლუთის მშობლისა განაქარეს მამან ჩემმან; 1830 წელსა შიმისათვს რუსთა მთავროობისა: ეშინოდა არა ჰკითხონ რად გაქუს დროშა ესეო. ძმაცა მამისა ჩემისა, მარადის შეფოთისა ჟამსა აშინებდა და ეტყოდა: ორგულობისათვს რუსეთისა გაქუს დროშა ეგეო.

მაშინ შეშინებულმან დასწეს ხე, რომელზედაცა იყო გმული თვთ ხატი. ხისა ამისა თავზეთ ნაკეთ ვერცხლისა ბუშტი გაყიდა და ფასითა ამით უქმნა კიოტი ფიცრისა დაუკეცა დროშასა ამას სამ-სხიეად გრძელნი ფრთეები და ჩასდეს კიოტსა შინა მინითა დაფარულნი; და დაისუსტენა თაყუანის საცემლად სახლსა შინა თვსსა. ამა დროამდე დროშა ესე იყო ბუდეში ჩადებული, და კრძალვდა კარის წმიდა გიორგის ეკლესიასა შინა დღითგან მეფის გარდაცუალებისა.

ხატისა ამის კოპიოსა ანუ პირისაგან ჰსჩანს, რომელ თვთ

ნამდვილი იყო შემზადებული დომენტი კათოლიკოზისაგან, ამისთვს რომელ, ქუს ხატისა ღუთისა-დედისა ხატთა თვთ დომენტი მუხლთ-მოდრეკით და კელთა-გაპყრობითა ღუთისა დედისადმი მვედრებელი.

[ზოგი შემდეგში იქნება].

რ ა მ დ ა მ ა ლ ო ნ ა?

[ეუძღვნი ალექსანდრე ჩარექოვს]

რომ მეუბნები: რამ დამალონა,
რისთვს ეოხრავ, რათ მიტანჯვის გული?
მისთვს რომ ყველას გაუხდი მონა,
რადგანც არა მაქუს მე ბევრი ფული!

რომ მეუბნები: რამ დამაფიქრა,
რათ მძულს მე მამა-პაპური ლხინი?

მისთვს, რომ ყველამ მუსტი მილერა,
რომე არა მაქუს, რა ექნა, მე ჩინი!

რომ მეუბნები: მძულს აშიკობა,
არ მიყუარს ქალთან ტრფობით თავაზი?
მისთვს, შემრისხეს რომ ქალთ ერთობა,
რადგანც არა ვარ თვალათ ლამაზი!

რომ მეუბნები: რათ ვერიდები,
რატომ არ ველტვი მე მეგობრობას?
ძმაე, რა მიველტო, ან მენ რათ სცდები,
რომ ყველგან ეხედავთ, სიშურეს, მტრობას!

ფულსა, ხარისხსა და სილამაზეს
უშოვნია ძმაე, პატივ-დიდება.
ეს ორი ჰპოვო, ნუ გეგონება,
თუ არის შენში, — პატიოსნება!

ალექსანდრე აკოფოვი,

ქ. ქუთაისს.

საყდრის ახლოს თარის დაკვრა.

ამ სახით აბდულ ალია, კარ გალებულში შეეარდა ისარი-ვით ხმალ მოწვდილი, სიბლის დასალვრელად წინააღმდეგთა თვსთა, გარნა მიმოაქცია რა მგლური თვალნი ყველგან, გაიხარხარა, რა ნახა იქ იმისი მებრძოლე არაევინ იყო, გარდა ერთის საწყალის შიშით აკანკალებულის დედაკაცისა და ერთის ბრმის ყმაწვლის ბიჭისა, ამისთვს მყისვე დააცხრეო გულის წყრომა თვსი, მკვეთრ მოელვარე კმალი ქარქაშშიე მიაქცია, გაიარ-გამოიარა ბუტბუტითა ამით, რათ მინდა წინა-აღმდეგობა ამ საწყლებზე ამ განმარტოებულს ალაგს და ამისთანა დროს, რადგან ამათ მხსნელი არაევინა ჰყავთ, სჯობს თავიანთ ნებით მოვათელვევინო ყველა, ჩახედა თვალებში და უთხრა მალხაზას: შენ ბრმა ხარ? სულ ვერა ხედავ?

ვერაფერსა! უთხრა მალხაზამ.

ამ დროს წამოიძახა აბდულამ ჩქარა! ჩემს ცხენს შესცივა, შემოვიყვანოთ.

მიუგო მალხაზამ, აქ საყდარია, მანდ სახლში შევიყვანოთ;

ნადიერსან ჰეი? დაუყვირა ობდულამ, ჩემი ცხენი თქუენცა გგონიათ, მე ჩითსაცა და ჩემს თავსაც მირჩევნია! ჰა! მერე რა ცხენია და! წმინდა არაბია, მისირიდამ მამიტაცნია, მგონია იმისი პატრონი ეხლაცა გლოვობს.

მალხაზამ და მართამ პირველშივე შეატყეს და ახლა მართლად დარწმუნდნენ რომ, იმათ შემოეტყუათ თათარი ამყლებ ამამწყვეტელი, თუმცა შიშმა მრთელის სხეულით აათრთოლა მაგრამ, უთხრა მალხაზამ გაბედეით, რომ იქ საჯავრელი არა არის რა, ჯერ გაიგოს საქმე. ის სახლი სჯობია ამასა ეიკარ წინ არის, იქ თიეაცა მაქუს შენახული შენისთანა საბატიო სტუმრისათვს.

ბარაქილა ოღლი? მართლა თიეა გაქუს! ყოჩალ! ეგ სასიამოვნოა!

დასძინა მალხაზამ, იქვე ქერიცა.

ინშალლა!! წამოიძახა თათარმა. სიხარულით აღტაცებულმა, ამ ალაგს ამ დროს თიეა და ქერი! არ მეგონა ალლახის მადლმა, მამ ჩემ დაღალულ ცხენსა კაი ეახმამი ექნება, ამისთვს ეშულო მადრიელი ეარ, აბა მიჩუენეთ ის რა ალაგია, ჩემი ცხენი ლირსია პატიეისა, სამოცი ეერსი სამ საათზე მამაფრინა, ისეთი ჭკეიანია! ისეთი მშვდია! რომ პატარა ღლაპი მოიხმარებს.

რადგან მართას შიშით თითქმის სული უგუბდებოდა, ხმა გაკმენდილი კუთხეში ქუაზე იჯდა და ელოდა ალსასრულსა თვსსა, ამისთვს მალხაზა ჯოხის რაბა-რუხით, გაუ-

ძლუა აბდულ ალიას და უჩუსნა კარის ახლო ალაგე ცხენისა? თიეა და ქერი, აბდულამ ცხენი მიაბა ისე უნაგირიანი ლაგმით, რადგან დალალულის ცხენის ჩუსულებრიეს კანონი იცუაედა, სთქუა მან ჯერ ასე იყოს, დაისვენოს, დალალულმა, მერე წყალს დაეალეეინებ, მივსცემ თიეასა და ქერსა.

შემობრუნდნენ რა, აბდულამ ჰკრა ხელი საყდრის კარებსა, ცალი ხელით სამთელი და მეორეთი მალხაზას მკლავი დაუჭირა, შეეიდა, მიიხედ მოიხედა და უთხრა: ამ საყდარში სიმდიდრე ხომ იპოება ფულითა, თუ ნივთითა?

არაფერი უთხრა მალხაზამა, კეირაში ერთხელ ზიდეენ ზემო ეკლესიაში რაც მოდის, იქ ბეერია განა! ფული დ ეერცხლეულნი? უთხრა აბდულამ, ყეელა მითხარი აქედამ მორს ხომ არ არის.

რასაკერელია იქ ბეერია ქონება, გზაც იქამდინ სამი ეერსი მეტია, მლუდელიც იმაეე საყდრის გეერდითა სდგას.

გაიარ-გამოიარა აბდულამ ბუტბუტითა და თავის ქნეითა, მერმე მოუბრუნდა მალხაზას, მაინც აქ ხომ ბეერი გექნებათ შენახული ფული და ეერცხლეულნი.

არა გუაქუს რა, ძალიან ცოტა ფულის მეტი იგიცა საწირაეია მლუდლისა.

როგორ ცოტაა!! მენ ეი ბრმაე? თუ ეერა მხედამ რა კაცი ვარ, აი ასე იცოდე, ჩემი ხმალი ისე ჰკეეცამს რკინასა, როგორც დუთმასა, გაიგონე? მაგრამ ეს შენზე სახმარათ ჩეენ განრა საკადრისია, როდესაც აიმ გამომეერილის ხის თავზ

ჩამოგარჩობთ შენდა ამ ბებერსა, მანამდისინ გეუბნებიო, თქუენ ნებით ყოველივე გა მოაჩინეთ.

მალხაზამ შიშით სულ შეგუბებულმა, ყოყმობით უთხრა, რაცა რომა გუქუს....

აბდულამ გააწყვეტინა და დაუყვირა, სტყუი, აქ ბევრი უნდა იყოს, მოიტანეთ ჩქარა, ნუ აგვანებთ, თორემ სიცოცხლეს მინუტს გაგიქრობთ, — ამ სიტყუაზე გავიდა გარეთ; მიხედამოხედა აქეთიქითა და ჰაერსა.

მალხაზამ მწარედ ამოიკვნესა რა, წარმოსთქუა: რა კი წარმტაცებელია საბატრო კაცი იყოს თუნდ ავაზაკი სულ ერთია, რაქენა! მართალ, რომ არ დავიხოცნეთ, ჩუენს სახსრად მიეცი ის ჩემი ფული, მართამ ამოიღო ისე ქაღალდში გახვეული, აბდულას მისცა და უთხრა მალხაზამ: ღმერთია მოწამე, ეგ ფული ჩემი საკუთრება არის, გაძლევ ერთობ მშვდობისთვს.

გამოართუა აბდულამ პირქუშად გალიმებულმა, ჰოო! ეს რუსული ფულის ასიგნაციაა! სულ რასა იქმს ჰა! შვდ თუმანსა, ორ მანათსა და ორ აბაზსა! მაგრამ ჯერ სადა ხართ, თქუენ ბევრი გექნებათ, ძალიან მიყუარს ამისთანა ასიგნაცია, მე გეუბნეეთ, გამოაჩინეთ და საყდრისაც ყველა მამითუალეთ, თორემ თქუენს თავებს მტუარს გალმა გავსტყორცნი, მაგრამ ჯერ ეს მითხარით, გაქუსთ. რამე საჭმელი? მეტის მეტად მეჩქარება, მშიან მოიტანეთ ჩქარა რაცა გაქუსთ, შიმშილით ლიმის ბავგიჟდე დამან მოიკეცა ძირს დაგებულს ხალიჩაზედ ცეცხლიანს მაყალთან, მართამ შიშით აკანკალებულმა საჩროთ მოურბე-

ინა. აბდულას პური, ყველი, ძროხის ხორცი და ორი ბოთლი ღვინო. აბდულამ გალიმებულმა წარმოსთქვა: ინშალლა! მე და ჩემს ცხენს მოულოდნელი ეახშამი დაგვხდა, ის მიეარდა მგელივით და საქაროთ შთანთქა. სამი შაურისა ფურნის პური, ყველი, ხორცი და ღვინო, მაგრამ ამ ორმა ბოთლმა კარგმა კახურმა დალალულისა და მშიერისა თათრის გულს მოახვედრა, აფარდა ტვინში და შესცუალა მრთლად (მდგომარეობისაგან) გაუწითლდა სახე. ჩამოისვა ხელი შეღებილ გრუზა წვერზე, იწყო ხელების შლით რაღაც ოცნებით ბორგვნა, მერმე გარკვევით წარმოსთქვა: ვაი, ორი კვირაა ჩემი პატარა ლამაზი ქიჩკინე ალარ მინახამს, განიერი ალიმის საშალვრე უნდა უყიდო ვინ იცის, ის წყეული თავისი დაჯრა რიგად ეპურობა, ძველა სჩაგრავს, უნდა გავიდო, უთუოთ გავაგდო.

ვინა? ჰკითხა მალხაზამ.

ჩემი პირველი ცოლი, ის სატანა!

ჰკითხა მალხაზამ: რა დანაშაულზე?

აი ამაზე რომ, თექვსმეტი წლის წინ. როცა მეორეთ პირველ ცოლად საქებური დედაკაცი იყო და ორი ეაჟიც ეყოლნენ, შემდგომ რა რომ მოტაცებით მოვიყვანე მეორე ცოლად იმისი პატარა დაჯ ქიჩკინე. მაშინ გამოიჩინა იმ პირველმა ემმაკმა ანჩხლობა, ყბედობა, მე მიყვარს მეტის მეტად ლამაზი ქიჩკინე, რომ რასმე უყიდი, ან პატივს მივსცემ, ის მრთლად გადირევა, იქაურობას მილეწ-მოლეწს,

რამდენჯერაც ესცემე და დაუპირე გაგდება, შვლებმა შეენეს ლრიალი, თან მისდევდნენ, არ გაუშვეს და ამ მიზეზით რჩება აე ყბედი შინა.

როგორ გააგდებ მაგდენის ხნის მოამაგე ცოლსა შვლებიანსა, თქვენში ცოდვათ არ არის?

რათა არის ცოდო, ცოტას მიეცემთ რასმე, მოლასთან კაშვების წიგნს დაუწერთ და წაეა თავისთვს.

ეგ საშინელებაა! წარმოსთქვა მალხაზამ.

უთხრა აბდულამ, მაშ არა, თქვენსაეით თავს დაეიჭლეკებთ, თქვენში რა გინდ საბატიო კაცი იყოს და შეხვდეს ერთი საძაგელი დედაკაცი, ფიქი, ყბედი, და ყოველდ ყველამი საძაგელი, სიკუდილამდინ უნდა იტანჯოს იმის ყურებით, შიმით ხმას ვერ გასცემენ გაუწყრება როგორც დედოფალი იმასვე შეიხვეწებს, თუ გააგდებს, მამინ ყველანი დაცინვს სახით თუალებს დააჭყეტენ და სასტიკს კანონებს წინ დაუდებენ,მაგრამ ამას თავი დაეანებოთ, შენ ამული ხარ?

არა! მიუგო მალხაზამ.

მამ რა არის ეს კედელზე მიყუდებული თარი, წელან არ უკრამდი და მღერობდი, განა საყდრის ახლო ბეჭემი უყერენ მღერიან?

მიუგო მალხაზამ, ჰო! მე ეხლა ესწავლობ დაკურასა.

მესმის, უთხრა აბდულამ, შენ შეთქმული გექნება აქ ამ შენს სალოცავში ამულობა ისწავლო, მე პატარაობისას ესწა-

ლობდი ჭიანურს, ჩონგურს, ძალიან მიყვარს, აბა აილე დაუკარ!

მალხაზამ აიღო თარი, მოჰყვა დაკვრასა, რომლისაგან აბდულა დასტკბა და კმაყოფილებით წამოიძახა: იახში! ჩუხ იახში, ოხიირსონ! თან წამოწყო მუთაქაზედ, მალხაზამ აბდულასაგან წაქეზებულმა უმეტეს გაბედა ტკბილის ხმით სიმღერა, აბდულას ასე ესიამოვნა და გამხიარულდა, რომ ხან თითებით ატკაცუნებდა და მრთელის სხეულით ირყეოდა, მომღერალს ბევრი მასალა ლექსები ჰქონდა, მღეროდა ქართულს, ხან თათრულსა, აბდულამ განუმეორა რომ განაგრძელოს საკრავი და თითონ მუთაქაზე თავი დასდო და ისე ყურს უგდებდა, ხან დახუჭდა, ხან გახსნილა თუალთა, ეძინებოდა ძლიერად, იყო დიდ ხანს ძილის ბრძოლაში, მაგრამ დაეცა მას უზომო ძილი, და დაავიწყა ქუსყანა და თავის თავიცა, მალხაზა თუმცა სცნობდა მძინარად მაგრამ, იმისი შიში სიკვდილის ზარსა სცემდა, ამის გამო განაგრძელებდა საკრავს სიმღერას, მაშინ იწყო ცრემლ მორეულმან გაუწყობელის ლექსებით ვედრება. წმინდას დიდს მოწამე ბარბარესთან, რათა დაიხსნას ამისთანა ეშმაპის პირისაგან და მართას თარზედ სიმღერით უთხრა:

ხედამ დედი ვით ვართ მახეს გაბმული,
ჩუსნი ყუსლა იმედი არს წასული,
თუალები აქუს ამ ბგელს მინამ დახმული,

ჩქარა წადი მღუდელს აცნობე ეს თული.

უჩურჩულა მართამ; ამ დროს რა ექნა, რა შემიძლიან?

უთხრა მალხაზამ სიმღერით

ცხენი აუშვ შეჯექ იხმარე ღონე.

დრო არ არის ყოვნებისა კარგა ჩააგონე.

მიირბინე ხუცესთანა ჩქარა გააგონე.

მოირბინოს ვაშაცებით ამას წაართუან ღონე.

გავიდა მართა და მცირე ხანს ისევ შემოვიდა. კოჭლობით უჩურჩულა მალხაზას რომ, იგი ჯდებოდა ცხენზე ჩამოვარდა დაჰკარა ქუას გვერდი, რომელსა ვერღა სძრაეს.

უთხრა მალხაზამ კიდევ სიმღერით, გასწი? გასწი?

მრთლად სიკვდილსა გვერდის ტკენა სჯობია.

ცხენი მშვიდი და ჭკვიანი, ადვილ შესაჯდომია,

მიიყვანე დიდ ქუასთანა, ადვილ მისახდომია

ჩქარა უთხარ მოგვეშველოს, მანამ ძილს ასდგომია,

მართა გავიდა მეორეთ გაბედვით, გამოიყუანა იგივე აბდულას ცხენი, მოეჭიდა უნაგრის თავს და ჩამოვარდა, მერმე კუალად მრავლის ცდით უზანგოში მოიხერკა ფეხის შეყოფა და უნაგირს თავს მოეჭიდა, ავიდა წუალებით, გამაგრდა ზედ და წავიდა მღუდელთან; მაგრამ აი მართამ რა ილაპარაკა: როგორც მხედავთ მე ვარ სნეული, სუსტი, შიშარა და ჩემს დღეში ცხენზე უჯდომელი, იმ მინუტს გადავსდე თავი დაეახლოებიყავ სიკვდილსა ანუ სიცოცხლესა

და ეკლესიაცა დამეხსნა აკლებისაგან, მე ვიყავ გარე მოცულ-
ლი ყოველადის შიშის ზარისაგან რომელსა არღა მესმოდა-
რა, გამოვიყენენ ამდულას ცხენი მგზავსი მფრინავისა, მა-
სთანვე საკვირველი მშვიდა, გამწარებულმა ვერას გზით
ვერას ლონით ვერ შეეიძელ შეჯდომა, ხელით, ფეხით,
კბილთ ეეკიდებოდი ცხენის იარაღსა და ჩამოცურებული
ვეცეოდი ძირს, დაესდუმდი და მომელო ყოველი ლონე,
დავისუსნე და კუალად უკანასკნელ ერთიცა ესცადე.

მაშინ მე ცოდვილმან მოუწოდე მემწედ დიდ მოწამე
ბარბარეს, შეეჭყავ უზანგომი ფეხი და მოვეეჭიდე უნაგირი
თავსა, ამ დროს, თითქო რაღამაც ძლიერმა კელმა ამწია,
ამიტაცა და როგორც მცირე რამ ისე გამასწორა შუა უნა-
გირზე, მოსვენესა მხოლოდ შავის პერანგ კაბითა, შიშითა
და სიცივითა დაბზარულს მარყვედა ქარი აქეთ იქით ცხენი-
დამ გადასგდებლად, უკეთუ პირს გავაღებდი, მყისვე სასტიკი
ქარი გამატენდა თოვლითა, იმ ბნელს კორიანტელიანს ღა-
მეში, როგორც მე ვიყავ გაბრუებული უცნობო, აგრეთვე
ცხენი იყო იმ გზის უმეცარი. ეგრეთვე ლაგმის წვერები არ
მახსოვს უნაგირის თავს კელებ ჩაკიდებულს კელმი როგორ
მამეცა, ცხენმაც დაყენებულმა სწორედ იმა საჭირო გზასა
გასწია თავ და კუდ აღებულმა, ხან აქეთ და ხან იქით
იყურებოდა შეშინებული, თითქო უკან მათრახის ცემით
მოსდევდა ვინმე, ხან ასე გახტებოდა რომ თითქო ხედე-
ბოდა მას მათრახი, ესრეთ მსწრაფლ მიჰფრინდა ზემო ნათ-

ღუხში, ეიხილე რა სახლების ფანჯრების სინათლენი და კაცთ ხმაურობა, მოველ კიდეც ცნობას, ამ სახით მუელ მღუდლის სახლთან.

იყო ღამის მეთერთმეტე საათი, სასტიკი თოელიანი ქარი აბორიალებდა ძლიერად, ამ დროს მღუდელმაც უნებლიეთ გაალო კარი და გამოეელა გარე, იხილა (გაოცებულმა) თეთრი ცხენი მიჰფრინავს პირდაპირ მისკენ იგი მგონებელი რაღაც ჩუსნებისა, მინვე აპირებდა შესელას, მაგრამ უცებ მოესმა ნაცნობი ხმა ჩეჰ: მღუდელო! მღუდელო!!

მღუდელმა გაოკებულმა და ქარისაგან დაბარბაცებულმა, მსწრაფლ გაიმაგრა ფეხი, წვერზე და თუალებზე ჩანოისოკელი და ჩამოიყრეეინა ქარისაგან შეყრილი თოელი, თუან დაკვირებულმან სთქუა ეს თეთრ ცხენიანი: ღმერთო ჩემო, ეს რა მესმის! როგორი ჩუსნებაა! აშკარა, ცხადია?! აჰა მოდის!

მშვდი ცხენიცა დადგა პირის პირ მღუდლისა, ცუალად მეეჰყვირე მღუდელო! ვერ მიცან? მე ვარ მართა!

მღუდელმა განცვიფრების ზარ აღებულმა ხმა ჰყო: ღმერთო ჩემო! ეს რა მესმის? მართა ეგ სწორედ შენახარ? ამ დროს და ამისთანა ცხენზე?

მე გაყინული ჩამოვსცურდი რა ცხენით, უთხარ: ნუ გიკვირს გაჭირვებისა და დროს გამო. უანბე მოკლედ მსწრაფლ, ვითარ ლომი ამ-მწყვეტელი შემოუარდათ საყდარში და აჰა განძეინებული სძინავს, მანამ გაიღვიძებდეს მღუდელო,

დრო ძვირია, აბა ჩქარა! მაგრამ ვაი საბრალო მალხაზ, და გარდმოსცვინდა ცრემლნი კეთილსა ბებერსა.

ამის გამგონებელმა მღუდელმა განცვიფრებულმა, ა შეჰყვარა ძალზე ჯი? შენ დიდო მოწამეო ბარბარე.... შენ ხარ მფარველი ჩემი და შენის მოსახელის ეკლესიისა!! დაუყონებლივ უმსწრაფლეს სხეულით მაგარმა და სულითა მტკიცეს, შემოირტყა ხალათზე სარტყელი, მიმოირბინა ნაოლეკს თავს შეზობელთათანა, რომლისა ხმასა მყისვე დაემორჩილნენ შვდნი იარაღიანნი და კელ ჯოხიანნი მამაკაცნი მსწრაფლს სირბილით განცხადდნენ ხსენებულს ქუჩმოკ ეკლესიაში, იხილეს საბრალო მალხაზ როგორც ლომთან მცირე განაბული ნადირი, უმეტეს შიშით დალეული მჯდომარე უკრეედა და უმღერდა სასიამოვნოდ მძინარის თათარისა, ამათის შესელით გახმიანდა რა შესავალი, აბდულამაც აახუნა თვალთა: ფიე! შეშფოთებულმა დაიძახა და წამოიჭრა ზენე, ამოიძრო ქარქაშით ხორასნის ელჩარე ხმალი. გამაგრდა ერთს კუთხეს და დაიძახა: ვაი იმას, ვინც ახლო მოვა!

ამათ დიდს ხანს ბრძოლაში, ერთი დაიჭრა კიდეც მძიმედ, მაგრამ ვერ დაიმორჩილეს იგი, შემდეგ მღუდელი შეეიდა განრისხებული, უბრძანა და შიუშვირეს გულში თოფები დამბაჩები და ზოგმა აუმაღლეს კეტები და ტეხრა სისხლის მღურელს თათარს, თუ არ გინდა რომ შენი არა წმინდა სისხლი საყდრის წინ დაილუროს, ამისთვს გიბრძანებ შენის ნებით დასცხრე და დასდო ძირს იარაღი, თორემ ამ მინუ-

ტში უბრძანებ და ტყვიები ერთათ იქუხებს შენს გულში!

აბდულამ ხელით ანიშნა რა, რათა აცადონ, მან მიმო იხედა ნახა თავი თვსი თითქო ჯოჯოხეთის ყბაში ჩაეარდნილი, მან ალმოუტეეა ფოლადის მსგავსის გულისაგან თავის საგლოველი მქუხარე ხმა, ოოხ!! ალიასაგან დაწყეველილო და აკრძალულო ღვინო! მუხთალო ძილო! და შენ უმეტეს წყეულო ბრმა აშუდო!

მდგომარეობა სისხლის მღურელის თათრისა იქმნა საშინელ, ჭაბუკი გული მოუდრეკელის ვამკაცობისა მისისა ალეულებდა, კუალად დაფეთებულნი თუალნი მიმოაელნო რა, თითქმის დაუბნელდა თუალთა და მყისვე დამსჭვალა შიმის ზარმა, მასთანავე დაეკარგა გმირული ღონე თვისი, მას ეგონა რომ უკეთუ გაბედდა რასმე წინააღმდეგსა, წამსვე ტყვიები დაფლეთდნენ მას უწყალოდ, ამის გამო იდგა იგი ხლმით მძრწოლარე პირის პირ მასზედ დამიზნებულის თოფების და ტამბაჩების ტუჩებისა.

მაგრამ უმეტეს ყოველის მახვილისა, სიკვდილ შემოსჯლ ტყვიას ვინ არ შეუშინდეს? რაგინგ გმირ და უძლეველი გოლიათი იყოს, ჴერე ამ გუარად გულში დაწკეპილსა, აბდულამ სარულ ჴყო ყოველივე ღონის ძიება ალარ იყო თავის დახსნისა, ხედამდა სიკვდილსა ცხვირთან მიახლოებულსა,, კუალად ამოიკვნესა მწარედ და წარმოსთქა გაშმაგებულმა სალმობიერნი ვაებანი, ცუდ ჩემო ვამკაცობავ! ცუდ ჩემო ნაქებნო იარალნო და ცხენო, რადგან ამისთანა

გაჭირვებაში, ვერ მიხსნით ოხრათ რჩეს ყოველიეე, მერმე ჩუმათ და წყნარათ ხმალი დასდო ძირს, იგინი მყისვე წარსდგნენ წინ ისევ აიღო კელმი და იგინი განმოარღნენ ალრინდელებრ, მერმე კელი მიჰყო თოფს აიხსნა თავსაგან და იგი ემზადებოდა გადაეყარა იარაღი და მიეცა თავიცა თჳსი, მაგრამ რა მათ აბდულა თოფს კელ მოკიდებული იხილეს, შეძრწუნდნენ ყოველნიეე, თითქო ის თოფი იმ მინუტსვე გაქლეტდა მათ, მლუდელი მყისვე გავიდა გარე და თან გაჰყენენ რამდენნიმე მხდალნი, დანარჩენნი ტყუილად ჩემულობდნენ მამაცობასა, იგინიცა მზათ იყვნენ გასაქცევად.

აბდულამ გაკვირვებულმა, თითქო ახლად ძილისაგან გაღვიძებულმა ძლიეს გამოიცნო ნახა რომ, იგი ტყუედებოდა, წინა აღმდეგნი მისნი ვერ ჰბედვენ მსთან ბრძოლას, მით უმეტეს რომ იმათი იარაღები არიან უარგისონი თოფები და ტამბაჩები ჟანგიანნი გაუტენაენი, მამინ აბდულამ ხელახლად შეიკრიფა ძალი თჳსი მოსწია თოფის ჩახმახსა და ასეთის ხმით შეჰკიელა, რომ მიშით დანარჩენნიცა გამოცვიეღნენ გარეთ და საყდრის კარიდგან შორს სიბნელემი გაიფანტნენ.

აბდულამ გაკვირვებულმა ამოისუნთქა თავისუფლად, მასთანავე ჩამოისუა თუალებზე ხელი, მოიწმინდა წუცრი, რომელი წინათ ბრძოლაში სიმწარისა გამო გადორბლიანებულ იყო, ახლა კი უშიშრად წარმოსდგა კარებისკენ გმირულნი ბიჯნი და წარმოს-

თქუა ამ ლორის ხორცის მჭამლებმა კინალამ შემაშინეს და გამბეს მახეში, ოოხ! ალლახ!! ეს რა ცეცხლს მოერჩი? ახლა კი ალარ მეშინიან თუნდა მრთელი გურჯის ტანი დამეხვიოს კარზედ მიიხედ მოიხედა რა, დაიყვირა ცხენი მლუდელო? ჩემი ცხენი მამეცით ჩქარა: ეხლავე ემ წუთში, თორემ ცეცხლს მოგიგრზნებთ, გაიგეთ თუ არა, მე უცხენოთ ვერ წავალ ჩქარა მეთქი! იყო სიბნელე სიჩუმე, მხოლოდ ისმოდა მტკვრის ქშუილი და კორიანტლიანის ქარის ზუზუნი, კიდევ დაიყვირა მლუდელო? [ქემიმ] გეუბნევით ცხენი მეთქი, თორემ შენ და მრთლად შენი სახლი ვერ აუდგება ჩემს არაბულსა ჩქარა მეთქი ჩქარა!

მოესმა მას შორიდამ ხმა რომ, ერთ საათამდინ ჩაბარდება ცხენი.

აბდულა საყდარში მიშით ალარ შესულა, მხოლოდ გარეთი ფულის კრუჩეები დაამტვრია, კმალ ამოღებული კარზედ ვიდოდა და ელოდა მლუდლისაგან ცხენის მიღებას, ანუ კუალად რასმე ხალხის თავს დასხმას, მაგრამ ნახა რომ იმისი ცხენი საცალეზედ შეგდებული მათრახ დაკრული საყდრის კარზე მორბის და მოუბრუნდა ცნობილს პატრონსა, აბდულამ გახარებულმა გადაუსუა თუალებზე და გავაზე კელი ამა სიტყვების წარმოთქმითა, ტალახი დავასხი გაურებს, ერთს კაცს მრთელმა სოფელმა ვერ მიმასპინძლა, გაუსწორა მოსართავი, შეჯდა მშვდად და უცებ გაჰფრინდა.

მართლაბთაც ეს საქმე ნათლუხელებს დაეჩნდათ გულზე დაღათ, რომ ერთის კაცისაგან მიიღეს იმდენთა პირთა შერცხეინა, რომლისა ახსნისათვს ერცელს სალაპარაკოს მოკლედ გამოვესთქუამ.

ის იარაღები, რომელნიც აქა იქა მცირენილა იპოებიან, რომლითა ერნი საქართუბლოსანი მტერზე ძლევას შეიმოსდნენ ხოლმე, ეხლა ის ძველის ძველნი ზოგიერთნი თითქმის ალარ ეარგანან და გარდა ამისა ის თოფები და დამბაჩები პატრონებს ისე უყრიათ ჟანგიანად უხმარად, კიდეც რომ ჰყონ ლონის ძიება, იშოვონ, იყიდონ, ტყვია წამალი, ხმარება ესე იგი, გატენა,გასროლა თითქმის ვეღარ მოუხერხებიათ, თუმცა ტფილისს მცხოვრებთა უმრავლესთა აქუსთ ზოგთა კარგი იარაღიცა ოქროთი ვერცხლითა და სხუა და სხუა ფრად შემკობილნი მაგრამ შემთხვევის დროს როგორ გასძვრენ ჭელს და იხმარებენ იარაღსა, იმისიკი რა მოგახსენოთ, იარაღი აქუსთ გარეგანის მორთულობისათვს და მხოლოდ ჰფიქრობენ მცქ ნებისა და განცხრომისათვს. . . . . .

აქამომდე ხალხნი ხმირ ხშირის ომების გარდა იწვრთებოდნენ კრიეებში რომელი არლა არის, ეინ არ იცის კრიეი და იმისი მნიმენელობა, ის იყო ზნეობითი სწავლა ვაჟკაცობის წრთვნისა და ვარჯისობისა, მრთელი ქალაქის მოკრიეენი თანა სწორ ორად გაყოფილნი მეიკრიფებოდნენ კარგათ გადაღელეულნი და გამართავდნენ ხოლმე, ორნიეე მხარენი ერთმანეთზე დაძგერებულნი ირგელიე საშინელის კეკი-

ნით მაყურებელთათანა უიარაღო ძლიერს ბრძოლასა, აქაცა იცნობებოდა ხოლმე გმირულნი ფალავანნი ძლიერისა და მარჯვეს მუშტებითა, რომელთა ძალის მოსამატებლად აქედამ და იქიდამ ას ოთასობით მიტაევებულნი იქნებოდნენ ღელვასაებრ ბზგავსი ფიცხელის ომისა, გატან-გამოტანა, ზედა დასხმას, მიჯარვა გამომშეტებული მუშტების დაკურა, წაქცევა და ზედა წაქელტა, უკანასკელ გამარჯვება ერთისა მხარისაგან მეორისა და განდევნა მისი საკრიეო ალაგიდამ.

გამარჯვებულნი მხიარულებით მიილებდნენ დიდთა და მცირეთა უმრაველესთა მაყურებელთაგან, ტაშის კურასა და ქებასა, ზოგნი მამაცნი საჩუქარსაცა.

ასე ამა კრიეებში უარჯისობისა გამო, როგორც ჩუენი ხალხის ზოგიერთნი იარაღნი არიან უარგისო ჟანგიანნი, ეგრეთვე იმათი პატრონებიც უხმარად და უარგისოდ ქცეულნი და რასაკვერელია ზემოხსენებულის აბდულ ალიასთანა მცირენი კაცნი დაჰფანტეენ უმრავლესთა უწვრთელთა დაზამებულთა,

იოსებ ელიოზოეი.

მაისის 25-სა დღესა 1866 წელსა.

საქალო გიმნაზია ტფილისში.

ვისაც ყურადღება მიუქცევია ჩუენი ძუელის, ალამაჰ-მადხანის დროს კაცებისათვს; ვისაც ყურადღებით ყური მიუპყრია იმათ საუბარისათვს, იმან კარგათ იცის, თუ რა სასოებით აგონდება ძუელი, დამყაყებული და დაობებული წასრული დრო; და როდესაც მოაგონდებათ იმათათვს ნეტარხსენებული წასრული, ცხადათ შენიშნავს მსმენელი, რომ ტანში მეტას სიამოვნებისაგან ჟრუანტელს ასხავს და სახეზედაც სასიამოვნო ღიმილი გაირბენს ხოლმე, აბა ახლა ჩამოუგდეთ ახალ დროზედ ლაპარაკი; ის მაშინვე წარბებს შეიჭმუხვნის, და თუ აქვ კიდეც, მაშინვე ბუტბუტით თავს მოგარიდებს და ზურგს შემოგაქცევს. — ამის პასუხად, თუ ჰკითხე, მაშინვე გეტყვის, რომ ადრინდელს დროში, სიყუარულიც მეტი იყო, ეაქკაცობაც უფრო, უზრუნველობაც და თუ ინებებთ, იმასაც შეუპოვრად გეტყვით, რომ ჰსწაელაც კი. — მე ქართუელი ვარ, და არა მგონია იყოს

იმისთანა კაცი, რომ თავისი ქუჩყენის და თავისი ხალხის ხსოვნება სძაგდეს, მაშასადამე, ჩუენთჳს ყოველი ნუჩენი ენის ხალხის ღირსება თუ ჰქონიათ რამე, სასიამოვნო უნდა იყოს, მაგრამ კეთილ სჯნდისი გვამხილებს ესთქუათ სიმართლით, რომ წასრული დრო, ისე არის ახლანდელს დროსთან, გამოხატული, როგორც ჩრდილი. აბა რა არის საქმე ბი ადრინდელი დროსი? სხუათა შორის აეიღოთ თუნდა ჰსწაელა. ჯერ ერთი ეს ეიკითხოთ, რამდენი სასწაელებელი გექონდა ქართუსლებს, რას ასწაელიდნენ და რა მიმართულების სწაელა იყო?

ჩუენ არას ეიტყვით იმ დროზედ, რომელს დროზედაც ხშირად ჩუენი ახლანდელი მეისტორიენი, ჩუენნი ზოგნი ერთნი მჩხაბავნი, როდესაც უნდათ როგორმე გამოიყუანონ ჩუენი მამაპაპანი ჰსწაველულად და დაანახონ ქუსყანას, თუ რანი ვყოფილვართ; ესე იგი იმ მეთორმეტე საუკუნეზედ, რომელს საუკუნეშიაც მეფობდა თამარი და რომლის დროს ყმაწკლი კაცები იგზავნებოდნენ საქართუსლოდან საბერძნეთის დედა ქალაქში, სადაცა მეფობდა მაშინ ყოველის თავისის ძალით კლასიკური ლიტერატურა, რადგანც ის დრო დიდი ხანია გაჰქრა და იმ საუკუნის შემდგომს ის დაწყობილობა და ის აღყვაეებული დროებაც დაეცა, სხუა და სხუა პოლიტიკურ შემთხვეევების მიზეზით, — მხოლოდ ეთქუათ იმ დროს სასწაელებლებზედ, რომელნიცა დიდი ხანი არ არის მოგვემალნენ, და რომელთ ხსოვნას

ბევრნი მაშინდელნი კაცნი, ახლაც ცოცხლად მყოფნი მოგვითხრობენ.

ჩუენი, მამა-პაპათაგან სასიქადულო სასწაულებლები იყენენ გამართულნი მონასტრებში, სადაც ასწავლიდნენ საღრმთო წერილსა მხოლოდ და თუ იმყოფებოდა იმ მონასტერში რომელიმე ბერი, რომელსაცა წაეკითხნა საბერძნეთის ფილოსოფია, იმ წიგნსაც მიაჩენდა მოწაფეს ხელში, — იმას კი არ აუხსნიდა, თუ ან რა სიმართლე იდო შიგ, ან რა გაელენა ჰქონიყო თავის დროზედ და სხუა. ერთის სიტყვით, ადრინდელი ჰსწავლის მიმართულება იყო საღრმთო წერილი, არც მეიძლებოდა, რომ ასე არ ყოფილიყო, ამისათვს რომ საღრმთო ხალხნი იყუნენ მასწავლებელნი. აი რა იყო მიზეზი, რომ ხშირად მონასტრები შენდებოდნენ, ხშირად ეკლესიები კეთდებოდნენ და მრთელი ხალხი სულ იმასა ფიქრობდა, საღრმთო რამ საქმე გაეკეთებინა, მამ რა იქნებოდა, რომ აკენითგან ყმაწვილს სულ ის ესმოდა და თუნდა სურვილიც არა ჰქონიყო ამ საგნისა, მაინც ძალით, ან სახრით, ან თაბალით (*) უნდა დაემორჩილებინათ. მოქალაქეური ჰსწავლასათვს მაგდენს არაა ეინა ფიქრობდა; ღუდლებსაცა ჰქონდათ ეკლესიის გალავ-

(*) თაბალი იყო მრგვალი შუაში გასვრეტილი ფიცარი, შეგირდს გულაღმა დააწვენდნენ, ორივე ფეხებს შიგ ფიცრის ნასვრეტში გაუყრიდნენ, მაღლა აუშვერდნენ და ფეხების გულზედ ჯოხითა სცემდნენ. ეკრძალა რომ ეტოკა; მაინც ვერ განძრეულა.

ნებში სასწავლებლები, მაგრამ აქაც ჰსწავლა იმისთანის მიმართულებისა იყო, რა მიმათულებისაც მონასტრებში; ბევრს ფიქრობდნენ სხვა და სხვა ფაკულტეტებზედ — საქიმო ფაკულტეტი ჩუენი, ქატოლიკეთ მისიონერების სენაკებში იყო; ამ მისიონერებს მოჰქონდათ საქიმო სწავლა რომითგან, ამათგანა სწავლობდნენ ზოგნი ერთნი ამ საგნის მოყუარე. ზოგნი ერთნი ქართუსლები და ესენიცა სწამლობდნენ ხალხსა.

საწყალი ჩუენი ქალები, იმათ ხომ ვინ აღირსებდა რიგიანს ჰსწავლასა; ისინი იყუნენ შეკეტილს სახლში, დედის მუხლის ძირაში. და თუ წერა კითხუა იცოდა დედამ, ნემსების ჩხელეტით, მუჯლუგუნით და რამდენ გუარ ცემა ტყეპით უნდა ესწავლებინათ კითხუა და წერა, იმათი ჰსწავლა ამაზედ მაღლა ვეღარ აეიდოდა. — ახლა ერთი ეს უნდა ვთქუათ; შეგირდს, რომელსაცა ამდენი ცემა და ტყება ადგა ყოველ დღე; ისიც ამისათჳს, რომ კითხუა და წერა ესწავლა, იმ შეგირდს მასწავლებელი შეუყვარდებოდა? ხშირად მომხდარა შჳლს დედის მუხლს ქვეშ გაზდილს ცემა და ტყეპაში, ისე შესძულებია მმოებელი, თვალით დანახვაც შეზარებია. ჩუენ აქ დაწერილებით ამაზედ ვეტს აღარას ვიტყვით, რადგაც ამ სტატიის ჰაზრი ის არის, ესთქუათ ორიოდე სიტყუა იმ ქალების გიმნაზიაზედ, რომელიცა გაიხსნა ტფილისში, მისის უმაღლესის დიდის მთავრინა ოლღა თეოდორეს ასულისაგან, და რომლის მფარველობასა ქვეშე

იმყოფება.

ჩუსნ ბევრისგან შეგვეტყო, რომ ამ საქალო გიმნაზიამი სწავლა დიდს წარმატებაში არისო და ყურადღებაც დიდი აქუსთ, იქ დადგენილთ მასწავლებელთაგ, თუმცა რასაკვირველია გეჯეროდა, მაგრამ ახლა სრულებით დაერწმუნდით, როდესაც თვთან ამ სუსტის სტატიის დამწერმა, მივეცი ჩემი ორი პატარა ქალები.

ჯერ ერთი ეს უნდა მოვახსენო მკითხველს, რომ ჩემი ორი ქალი, მინამ სასწავლებელში მიცემდი, თუმცა ბევრჯელ მოვიწვადინე, და დაუჭირე მასწავლებელიც სახლში, მაგრამ ისე მცონარენი იყვნენ, რომ მრთელი ექვესის თვის განმავლობაში, თითქმის ანბანსაც ვერ მიხვდნენ. ბოლოს, მესმოდა რა ქება ამ საქალო გიმნაზიისა, ავიყვანე და მივეცი ორნიენი იქ, წასრულის წლის ნოემბრის დამდეგს, სრულებით უსწავლელნი, ისე, რომ როგორც ზემოთაცა ვთქვი, ანბანიც ვერ იცოდნენ და რუსულის ენის გაგება ხომ სრულებით არა ჰქონდათ, — პურის სახელიც კი არ იცოდნენ.

მეს აქეთ არის სამი თვე, ამ სამის თვის განმავლობაში, ორი კვირა საუფლო დღესასწაულები, კვირა დღეები და ისე უქმეები რომ გამოვრიცხოთ, რჩება ორი თვე, ამ ორის თვის განმავლობაში ისწავლეს კარგათ კითხვა და სწერენ დიკტოვკით, — ამას დავამატოთ ესეცა, რუსული ენა ესმით ისე, რომ შეუძლიანთ გაიგონ საადვილო რამ, ეს პირველი

ლირსება ამ სასწავლებლისა;—მეორე ღირსება და მოწაფეთათვს უმთავრესი ეს, რომ მეტის ხალისით მიდიან და ისე ზრდილობიანათ, ისე ალერსით ექცევიან კლასნის დამები, რომ როდესაც გაუხსენებთ პატარა ქალებს მომხიარულდებიან და სიამოვნების ღიმილი გაურბენთ ხოლმე სახეზედ; შესანიშნი კიდევ ეს არის, მოუთმენლიე მოელიან გათენებას, რომ მალე წავიდნენ სასწავლებელში, და ისე საათი არ გაიელის რამდენჯერმე სიყვარულით არ წამოთქვან თავიანთ კლასნი დამეების სახელები, გვანებულა მამა-პაპურ სწავლას. რამდენიც მოელენ სახლში ეს ზემო აღწერილნი ჩემი ქალები, იმდენი ახალის სწავლით მოდიან და წარმოიდგინეთ მკითხველო, მშობლების აღტაცება, როდესაც პატარა ბაშვებს, ახალათ სასწავლებლითგან, მესამე საათს მოსულთ, მღერიან რუსულს ენაზედ, საგრძნობ ლექსებს, რომელშიაც გამომეტყველებს ვეთილი ზნეობა. ვინ უნდა იყოს იმისთანა მშობელი, რომელმაცა ნახოს თავისი შვილი ასე მალე წარმატებაში, არ შესწიროს გულ მხურვალედ ზენაარს ლოცვა ამ სასწავლებელის დამფუძნებელისთვს და არ მადლობდეს ულრმესის გულით, ყოველთა ამ საქალო გიმნაზიაში მყოფთ მასწავლებელთა, რომელნიცა ასე ერთგულად აღსრულებენ თავიანთ მოვალეობას, გვიწურთნიან და გვისწავლიან ჩინებულად შვლებს, რომელზედაც არის დამყარებული ჩუენი იმედი და ყოველივე ჩუენი სახლის ბედნიერება.

1869 წ. 30 იანვარს.

1869 წლის ცისკარზედ კელის მოამწერთა სია.

ტ ფ ი ლ ი ს ში.

18 თ. ვახტანგ ორბელიანი

თ. ალექსანდრე ბებუთოვი

20 თ. მამუკა ორბელიანი

თ. დავით ციციანოვი

თ. ზაალ ბარათოვი

დიმიტრი ქავთარაძე

თ. ზურაბ ავალოვი

ტფილისის კლუბი

თ. იოსებ თუმანოვი

თ. თადეოზ გურამოვი

გიორგი გასპაროვი

ივანე ბერძენოვი

30. დიმიტრი ბერიევი

პეტრე ბაქრაძე

თ. გრიგოლ დადიანი

ანნა ქარუმიძისა

ანტონ ყორლანოვი

ს უ ხ უ მ ში.

თ. გრიგოლ შარვაშიძე.

ს ტ ა ვ რ ა პ ოლ ში.

შიხეილ ხუდადოვი.

ნ ა ო რ მ ი,

თ. მიხეილ ერის-თაეი.

ზ უ ღ დ ი დ შ ი

თ. კოსტანტინე დადიანი.

ყ ვ ა რ ე ლ შ ი.

40 ალექსანდრე მარჯანოეი

თ ე ლ ა ვ შ ი,

თ. კიაზო ერის-თაეი

თ. სოსიკო ერის-თაეი.

შ უ რ ა შ ი

თ. ლევან მელიქოეი

ვასილი სარაჯოგი

თ. ნიკოლოზ ჭაეჭაეაძე

ს ი ღ ნ ა ხ შ ი,

თ. ზურაბ აბაშიძე.

ქ უ თ ა ი ს შ ი

თ. ირაკლი ლორდქიფანიძე

თ. რაფიელ ერის-თაეი

ანა ბებურიშვლისა.

თ. გიორგი დაეი. ერის-თაეი

50. ბებურა ბებურიშვლი

იოსებ მიქაბერიძე

სენაკ. პრისტ. ქაეთარაძე

პლატონ ჩხეიძე,

გიორგი ღოლობერიძე,

55. თ. დიმიტრი თუმანოეი.

1 8 6 9 წლის

„ცისკრის„ დაბარება შეიძლება ამ სახით:

ტფილისში, ადგილობრიე, გაგზავნით თუ გაუგზავნელად 8 მანეთი.

რედაქცია იმყოფება კუკიას, ბაკუთარს კერესელიძის სახლებში, ქ. ტფილისში.

ვისაც ჟურნალი დააკლდეს და თავის დროზედ არ მიერთოს, უშოარჩილესად ითხოვს რედაქცია მაშინვე აცნობოს ამ ადრესით:

„ცისკრის„ რედაქციაში ტფილისს.

дозволено цензурою марта 15. 1869. რედ. ი. კერესელიძე.